

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Генерал-хорунжий Роман Шухевич як
військовий діяч»**

студентки IV курсу, групи СОІ–41
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Струтинець Ольги Юріївни

Керівник:

Паска Богдан Валерійович

кандидат історичних наук, ст. викладач

Рецензент:

Міщук Андрій Іванович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Роман Шухевич: становлення особистості.....	8
Розділ 2. Початок військової діяльності Романа Шухевича.....	15
2.1. Перший бойовий досвід в лавах УВО та ОУН.....	15
2.2. Участь в обороні Карпатської України (1938–1939 рр.).....	18
2.3. Військова діяльність на початковому етапі Другої світової війни (1939–1942 рр.).....	22
Розділ 3. Головний командир Української повстанської армії (УПА).....	30
3.1. Військова діяльність у 1943–1946 рр.....	30
3.2. Очільник УПА в період після «великої блокади» (1946–1950 рр.).....	38
3.3. Останній бій і смерть Романа Шухевича. Вшанування пам'яті.....	42
Розділ 4. Формування національної свідомості й патріотизму в учнів на прикладі військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича.....	50
Висновки.....	62
Список використаних джерел.....	65
Додатки.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Тема дослідження військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича залишається актуальною в контексті вивчення історії України, зокрема періоду Другої світової війни та національно-визвольної боротьби. Діяльність Романа Шухевича в рамках Української Повстанської Армії (УПА) та Організації Українських Націоналістів (ОУН) має важливе значення для розуміння подій та процесів того часу.

Вивчення військової діяльності Романа Шухевича допомагає в розкритті історичного контексту України під час Другої світової війни та після неї. Аналіз ролі Шухевича дозволяє оцінити наслідки його діяльності для українського національного руху та визначити його вплив на події у країні. Розуміння стратегій і тактик, які використовував Шухевич у боротьбі за незалежність, може мати значення для розуміння та вирішення сучасних викликів, з якими стикається Україна.

Тема допомагає формувати і утримувати історичну пам'ять, сприяючи підтримці національної ідентичності та цінностей. Діяльність Романа Шухевича є об'єктом дебатів та переосмислення в українському суспільстві, що сприяє розвитку критичного мислення та історичної свідомості. Враховуючи сучасні політичні, соціокультурні та історичні виклики, тема Генерал-хорунжого Романа Шухевича залишається важливою для наукових досліджень і освітньо-просвітницьких ініціатив.

Мета дослідження – всебічне і комплексне вивчення військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича.

Відповідно до мети поставлені такі **завдання**:

- дослідити становлення особистості Романа Шухевича;
- визначити його перший бойовий досвід в лавах УВО та ОУН;
- проаналізувати участь в обороні Карпатської України (1938–1939 рр.);

- дослідити військові діяльність на початковому етапі Другої світової війни (1939–1942 рр.);

- визначити військову діяльність у 1943–1946 рр;

- здійснити характеристику очільника УПА в період після «великої блокади» (1946–1950 рр.);

- дослідити останній бій і загибель Романа Шухевича, вшанування його пам'яті;

- проаналізувати формування національної свідомості й патріотизму в учнів на прикладі військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича.

Об'єкт дослідження – особистість Романа Шухевича на тлі епохи.

Предмет дослідження – особливості військової діяльності Романа Шухевича.

Хронологічні рамки охоплюють період життя та діяльності Романа Шухевича від його народження в 1907 році до смерті в 1950 році.

Географічні межі. Територія західноукраїнських земель де відбувалися ключові події життя та військової кар'єри Романа Шухевича, з особливою увагою до діяльності в УПА та інших підпільних організаціях.

Стан наукової розробки. Весь комплекс історичних досліджень життя та діяльності Романа Шухевича можна поділити на наступні періоди:

- Радянський період (1944–1991):

Офіційна радянська пропаганда зображувала Шухевича як "зрадника", "нацистського пособника" та "бандита". Його діяльність та УПА описувалися як "терористичні" та "антинародні". Будь-які дослідження чи публікації, що позитивно висвітлювали Шухевича, жорстоко придушувалися.

- Перехідний період (1991–2005):

З розпадом СРСР з'явилась можливість для більш об'єктивного вивчення життя та діяльності Шухевича. Почали публікуватися його тексти, спогади про нього, а також наукові дослідження. Проте, дискусії щодо його історичної ролі залишалися гострими та політизованими.

- Сучасний період (2005 – дотепер):

У 2007 році президент України Віктор Ющенко присвоїв Шухевичу звання Героя України. Це рішення викликало неоднозначну реакцію в суспільстві, але воно свідчило про визнання його внеску в український національно-визвольний рух. Сьогодні дослідження життя та діяльності Шухевича продовжуються. Історики намагаються дати більш об'єктивну оцінку його історичної ролі, враховуючи складний контекст того часу.

- Основні дискусійні питання: можлива співпраця Шухевича з німецькими окупантами під час Другої світової війни; відповідальність Шухевича за дії УПА, які призвели до загибелі мирного населення; його роль в українському національно-визвольному русі.

Видана як за кордоном, так і на материковій частині України, значна кількість різноманітної літератури, присвяченої життєпису Р. Шухевича, потребує проведення наукового аналізу для виявлення її змістовно-сміслового наповнення та верифікації історичної інформації. Особливо це важливо, оскільки така робота лише розпочинається. Ю. Киричук [34] та уже піднімали це питання у своїх працях, присвячених історіографії УПА, а також Г. Бондаренко [14] та В. Василенко [16] досліджували постать Р. Шухевича.

Однак зазначені автори лише частково вирішили поставлені завдання, залишаючи простір для подальших досліджень. Таким чином, метою цієї статті є аналіз найважливіших історіографічних джерел, створених українськими дослідниками, які висвітлюють життєвий шлях Головного командира УПА. Ми прагнемо визначити їх проблемно-тематичні та концептуальні особливості, виявити провідні тенденції розвитку цієї теми та намітити напрями подальших наукових досліджень.

Дослідження діяльності Романа Шухевича та УПА відображається в роботах різних науковців, які присвятили свої дослідження цій темі. Історики, такі як Петро Мирчук [51], Леонід Зашкільняк [27], Володимир Косик [37], Іван Патриляк [55],

Роман Крупка [43], Олександр Пащенко [59] та Юрій Шаповал [70], зосередили свої роботи на поданні історичного контексту та подій, пов'язаних з УПА, віддавши особливу увагу ролі Романа Шухевича у цих подіях.

Політологи, такі як Олеся Ісаюк [30] та Анатолій Круглашов [39], розглядали УПА з політичного погляду, аналізуючи її місце та роль у визвольному руху України. Правознавці, серед яких Ігор Винниченко [19] та Михайло Коваль [35], зосереджувалися на правовому статусі УПА, розглядаючи її діяльність у контексті міжнародного права та воєнного права. Ці різні підходи та перспективи в дослідженні діяльності Романа Шухевича та УПА допомагають збагатити наше розуміння історії та значення цих подій для сучасності.

Методи дослідження. Для вивчення життєвого шляху генерал-хорунжого Романа Шухевича як військового діяча використовуються різноманітні методи дослідження. Аналіз історичних документів, особистих листів, мемуарів та інших первинних джерел дозволяє відтворити хронологію подій та визначити ключові етапи його участі у революційно-визвольному русі. Біографічний підхід дозволяє враховувати особисті аспекти життя Шухевича, включаючи освіту, сімейний стан та взаємодію з іншими лідерами руху. Крім того, порівняльний аналіз історіографії надає можливість розкрити різноманітні тлумачення та підходи до оцінки його ролі в історії України. Застосування таких методів дозволяє отримати більш глибоке розуміння постаті Романа Шухевича в контексті його військової діяльності.

Наукова новизна обґрунтовано методологічну основу формування національної свідомості й патріотизму в учнів на прикладі військової діяльності Романа Шухевича; у залежності від різних рівнів освіти, визначено можливості використання постаті генерал-хорунжого Романа Шухевича для формування глибокого розуміння учнями історичних подій та національної ідентичності. Запропоновано методи, які дозволять учням активно залучатися до вивчення теми про Романа Шухевича та формувати своє розуміння і ставлення до цієї постаті з погляду громадянської компетентності.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати дослідження життєвого шляху генерал-хорунжого Романа Шухевича як військового діяча мають важливе практичне значення для різних сфер. Розкриття ключових етапів його участі у революційно-визвольному русі може слугувати основою для вивчення історії України в період від 1920 до 1950 років. Отримані біографічні дані та інформація про військову діяльність Шухевича можуть використовуватися в освітньому процесі для покращення розуміння студентами важливих історичних подій. Це сприяє формуванню національної свідомості та патріотизму, адже діячі, як Роман Шухевич, стають символами національної боротьби.

Структура роботи. Робота складається із змісту, вступу, чотирьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку джерел та використаної літератури, додатків та трьох таблиць. Загальний обсяг – 101 сторінка.

РОЗДІЛ 1. РОМАН ШУХЕВИЧ: СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Роман Шухевич походив із відомого українського роду. Його прадід, священик Йосип Шухевич, став першим українцем, який перекладав твори Вергілія, Шиллера та Вальтера Скотта. Іван Франко взяв на себе написання передмови до посмертного видання його творів. Дід, професор Володимир Шухевич, активно долучився до роботи товариства "Просвіта" і став дійсним членом Наукового товариства імені Т. Шевченка. Володимир Шухевич видав дослідження "Гуцульщина", яке включало п'ять томів і стало найбільш докладною працею про гуцулів.

Дядько Степан Шухевич працював адвокатом і виступав як захисник прав українців у важливих політичних процесах в Польщі. Батько Романа, суддя, відзначився як політичний комісар під час оголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) у Кам'янці Струмиловій (тепер Кам'янка-Бузька) на Львівщині. За це він був покараний польськими окупантами після поразки визвольних змагань та утримувався у львівській тюрмі "Бригідки". Мати Романа, Євгенія, була єдиною донькою отця Єтоцького, пароха у селі Оглядів на Радехівщині. Батьків Романа Шухевича арештували більшовики і вислали за межі України (батька в Кемеровську область Росії, матір в Казахстан), де вони невдовзі померли [52].

30 червня 1907 року в місті Краківці, що на Львівщині, в українській родині священика Осипа Шухевича та його дружини Марії-Клаудії (з дому Турянської) народився Роман Йосипович Шухевич [14, с. 134]. Ще малий хлопчик, сприймав красу відродження своєї країни як віддзеркалення могутнього руху за визволення Наддніпрянської України. В подальшому, він сам переживав листопадовий зрив як свідок. Цей період означав успіхи та невдачі листопадового чину та подальшої боротьби, які формували його як особистість. Це мало великий вплив на Шухевича він продовжив свою активну участь у національному русі та військовій справі. Дитинство і страждання приносили велику динаміку, але реальність була

жорсткою до відчаю. Навчання молодого покоління мало виховати неповагу до власної культури та любов до чужого. Польська мова намагалася витіснити радість юних днів, а польські учителі виступали як агенти денаціоналізації в українських школах.

Попри це, молодь ставала підпільниками, виражаючи свій протест. Так, у шкільній лавці молодь поверталася до ідеї Української Військової Організації (УВО) як переосмислення заповітів Української Армії. Спротив росте, і в цьому рушійному періоді Шухевич приєднався до тих, хто віддавав своє життя справі визволення.

Батько, Осип Шухевич, був активним громадським та політичним діячем, відомим своїми патріотичними поглядами. Він брав участь у українському національному русі, був членом Української Національної Ради та сокільським діячем. Мати, Марія, походила з родини священиків і вчителів, була освіченою жінкою, яка піклувалася про виховання дітей у душі любові до України та її культури.

Ранні дитячі роки Романа проходили в атмосфері патріотизму та любові до України. Він з раннього віку цікавився історією та культурою свого народу, брав участь у скаутському русі. Батьки прищеплювали йому почуття справедливості, честі та відповідальності [26, с. 309].

Сімейне виховання мало значний вплив на формування світогляду Романа Шухевича. Від батька він успадкував патріотичні переконання та активну життєву позицію, від матері - високі моральні якості та прагнення до самовдосконалення.

Від самого дитинства він був занурений у духовну та національну спадщину українського народу через виховання в патріотичній родині. Батько, котрий був учасником українського національного руху, і мати, яка активно підтримувала національні ідеали, передали Романові цінність свободи, незалежності та любов до рідної землі.

Ці цінності стали основою його переконань і наповнили його світогляд на все життя. Від батьків Шухевич отримав не лише національну свідомість, але й

моральні принципи, справедливість та готовність віддати життя за віру і народ. Це сімейне виховання вплинуло на його рішучість та відданість ідеалам, що знайшли відображення у його подальших діях як військового діяча та лідера українського національного руху [9, с. 8].

У різдвяні канікули Роман Шухевич, що на той момент має 15 років, врятував життя дитини, яка впала у крижану воду через крихкий лід. Як наслідок цього героїчного вчинку, він сам зазнав переохолодження та внаслідок цього довгий час хворів на запалення легенів. У період з 1917 по 1925 роки, коли Роман навчався в Академічній гімназії, він проживав у Львові під опікою своєї бабусі, Герміни. Під час цього періоду в одній кімнаті з ним знаходився полковник Євген Коновалець, Командант Української Військової Організації (УВО). Роман часто спілкувався з полковником, слухав його розповіді, які суттєво вплинули на його свідомість і характер, формуючи майбутнього Командира Української Повстанської Армії (УПА).

Життя Романа Шухевича можна узагальнити за двома ключовими датами: 1926 та 1950 роками. Перша дата відзначає значущий вчинок – замах на польського шкільного куратора; друга – дату його смерті, коли він перебував на найвищому посту в українській визвольній боротьбі.

Між цими двома датами розгортається насичене життя, яке включає в себе різноманітні події, випробування та боротьбу. Протягом цього часу відбувалися спроби декількох державних апаратів знищити героя, і між цими двома датами було безліч засідок, цькувань та погонь [62, с. 305].

Згадуючи силу державних апаратів і їхніх модернізованих варіантів, варто зауважити, що цей період асоціюється з легендарним витвором. Все це відбувалося протягом чверті століття між двома датами – шляхом від юнака до чоловіка, від рядового військового до лідера, із статусу лицаря визвольної справи.

Після завершення філії Академічної гімназії, Роман Шухевич восени 1925 року вирішив продовжити свою освіту та поступив вільним слухачем до

Львівської політехніки на курс будівельної архітектури. У той самий рік він став членом Української Військової Організації (УВО). Хоча планував вступити до Львівської політехніки безпосередньо після гімназії, Роман стикнувся з політичним відмовленням, не отримавши прийняття через політичні обставини, навіть після успішного складання вступних іспитів на "дуже добре". Таким чином, у перший рік він навчався у Данцигу. Однак у вересні 1926 року вдалося вступити до Львівської політехніки на дорожньо-мостовий відділ.

У своїй книзі «Роман Шухевич – командир армії безсмертних», П. Мірчук вказує, що батькові Шухевича вдалося знайти протекцію у професора Львівської політехніки Антона Ломніцького, завдяки чому Роман був прийнятий на другий рік студій на відділ будівельної архітектури. У червні 1934 року він успішно завершив навчання та отримав диплом інженера [2, с. 90].

У 1926 році Крайова Команда УВО доручила Роману Шухевичу вчинити замах на польського шкільного куратора у Львові, Станіслава Собінського, який проводив антиукраїнську політику в галузі освіти. Роман Шухевич разом із Богданом Підгайним виконав це завдання 19 жовтня 1926 року. Підгайний виконав постріл, але Шухевич, зазначений як доброволець, не вчинив постріл, оскільки його револьвер дав осічку. Цей атентат був незвичайним для УВО, яка в основному складалася з колишніх вояків, але виявився ефективним, відзначаючи вагомий внесок Шухевича в рух за незалежність.

Сам Роман Шухевич важко пережив подальший розвиток подій, пов'язаних з убивством Станіслава Собінського. У цьому атентаті було звинувачено інших членів Української Військової Організації (УВО), Володимира Атаманчука та Ігоря Вербицького, яких польський суд засудив до страти. Незважаючи на те, що обидва учасники вбивства були готові зізнатися у своїй причетності до цього терористичного акту, Крайова команда УВО заборонила їм цей крок.

За свідченням Богдана Підгайного, участь в атентаті на куратора Собінського була вирішальною випробуванням для Романа Шухевича. За словами Анатолія

Кентія та Володимира Лозицького, ця подія мала визначальний вплив на подальшу долю Шухевича як активного учасника українського визвольного руху. Відтоді його життя стало надзвичайно напруженим, вимагаючи від нього постійного балансу між екзистенцією та смертю, а його кроки стали подібними до ходіння "по лезу" [41, с. 352].

Становлення особистості Романа Шухевича було визначено важливими етапами й впливовими факторами, які сформували його як видатну постать в історії України та українського визвольного руху. Нижче представлені ключові аспекти становлення особистості Романа Шухевича:

1. Сімейний фон та культурний спадок.

Родові корені Шухевича пов'язані із славним українським родом, що відіграв значущу роль у культурному та інтелектуальному житті України. Прадід його був видатним священиком і літератором, а родина оточувала себе культурним середовищем, що вплинуло на формування Шухевича як особистості [57, с. 149].

2. Вплив оточення та виховання.

Роман виріс у період турбулентних подій для України, включаючи Першу світову війну та листопадові події 1918–1921 років. Свідком цих подій він переживав важливі моменти, що визначили його погляди та переконання.

3. Освіта та інтелектуальний розвиток.

Отримавши освіту в Академічній гімназії у Львові, Роман Шухевич отримав можливість розширити свої знання та поглибити свою інтелектуальну сферу. Впливові фігури, такі як Іван Франко та полковник Євген Коновалець, стали вчителями та наставниками для нього.

4. Участь у визвольному русі.

Листопадові події і боротьба за незалежність сформували Шухевича як патріота і визвольного борця. Його роль у боротьбі та участь у подіях 1926 року визначили його як воїна за справедливість [46, с. 46].

5. Особистий страждання та випробування:

Внаслідок арештів, вигнань та сімейних трагедій, Шухевич випробовував тяжкості долі. Його особисті страждання сприяли формуванню сильного характеру та волі до боротьби.

6. Участь у визвольних структурах.

Співпраця з Українською Військовою Організацією (УВО) та іншими визвольними структурами визначила Шухевича як відданого лідера та стратега.

7. Перетворення в лідера УПА.

Під час Другої світової війни, Шухевич перетворився на лідера Української Повстанської Армії (УПА). Його лідерські якості, стратегічний погляд і визначеність зробили його впливовою постаттю в українській історії.

Становлення особистості Романа Шухевича відзначається патріотизмом, відданістю і високим моральним стандартом, що зробило його символом української національної боротьби (див. Додаток А) [14, с. 301].

Отже, Роман Шухевич, народжений 1907 року у Львові, пройшов шлях від активного учасника українського націоналістичного руху до ключової постаті в боротьбі за незалежність України. Вихований у патріотичній сім'ї та здобувши освіту у Львівському політехнічному інституті, він з ранніх років був залучений до діяльності Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН). Сформувавшись під впливом складних історичних обставин, включаючи польське панування та радянську окупацію, Шухевич виявив лідерські якості, які проявилися під час командування УПА. Його життєвий шлях і боротьба стали символом українського національного опору середини ХХ століття.

РОЗДІЛ 2. ПОЧАТОК ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОМАНА ШУХЕВИЧА

2.1. Перший бойовий досвід в лавах УВО та ОУН

У 1923 році Роман Шухевич приєднався до Української Військової Організації (УВО). Про його діяльність в УВО Мирон Ганушевський в своїх спогадах висловив наступне: "Ми вчилися різних таємниць та переходили під його проводом вишкіл "вояків". Попри дисципліну чисто військового характеру він нас вчив посуненої до крайніх меж обережності, що в майбутньому повинно було нас захищати від польської поліції, несподіваних арештів та особистих обшуків. Було необхідно добре знати, як себе вести під час допитів у поліції та в суді. Ми повинні були добре розуміти пластовий закон та статут. Я вчився азбуці Морзе. Ми могли писати шифровані грифи, і були горді тим, що "служили" в підпільному війську УВО."

На час вступу Романа Шухевича до Української Військової Організації (УВО) (див. Додаток Б) справи організації були збережені в таємниці, і навіть найближчі колеги не мали інформації про те, хто є членами УВО. Однак взаємопочуття та певна обізнаність дозволяли відчувати, хто є "своїм". Все, що вони робили за дорученням УВО, таке як агітація проти виборів чи побору до війська, визнавалося як протест проти безправної польської окупації Західної України [29, с. 16].

Роман Шухевич регулярно проводив гутірки для своїх підлеглих, де вони отримували завдання та вчителі різних військових навичок. Він підкреслював необхідність гартування і вміння добре плавати та стріляти, оскільки це було важливими навичками для майбутнього борця. Крім того, Шухевич розпорядився йти на спортивну площу "Сокола-Батька" для тренувань і підготовки в сфері фізичної підготовки.

У 1926 році Крайова команда УВО видала йому завдання здійснити замах на польського шкільного куратора Станіслава Собінського, який проводив

антиукраїнську політику в галузі шкільництва. Шухевич разом із спільником виконав це завдання 19 жовтня 1926 року. Відтоді його військові вміння вдосконалювалися на спеціальних курсах УВО за кордоном, і у 1928–1929 роках він відбував військову службу в польській армії [67, с. 74].

2 лютого 1929 року в Відні створена Організація Українських Націоналістів (ОУН), і Роман Шухевич був призначений бойовим референтом Крайової езекутиви ОУН у 1930–1934 роках, під псевдонімом "Дзвін". Учасники ОУН суворо дотримувалися військової субординації, дисципліни та правил конспірації, що дозволяло застосовувати різноманітні методи боротьби проти польської окупації.

Бойова діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН) базувалася на принципах, сформульованих у 1929 році і опублікованих у газеті "Сурма" для ознайомлення загалу. Серед цих принципів була визначена потреба в застосуванні революційного терору як засобу самооборони. Це була найстрашніша зброя в руках підпілля, яка використовувалася в якості останнього та найважливішого аргументу, коли всі інші були вже випробувані [34, с. 67].

Революційний терор мав моральне виправдання відповідно до ОУН, розглядаючи його як відповідь на насильство ворога і окупанта. Хоча цей метод боротьби не завжди був ефективним у протистоянні польській владі, він був достатньо дієвим в самозахисті. Революційний терор створював атмосферу напруги та нестабільності, заважаючи чужинській владі утверджуватися, а його дії підривали авторитет та силу противника, підтримуючи дух непокори серед поневоленого народу.

У 1930 році Роман Шухевич був одним з керівників масової акції непокори – Саботажної акції, яка охопила цілу Галичину. Ця акція відбулася як відповідь на законопроект щодо колонізації українських земель, схвалений польським сеймом. Рішення про проведення Саботажної акції було прийнято на засіданнях Проводу Українських Націоналістів (ПУН) в червні 1930 року. Шухевич взяв активну участь

у цьому заході, що став важливим етапом у його участі у боротьбі за незалежність України [19, с. 351].

2 лютого 1929 року в місті Відень було засновано Організацію Українських Націоналістів (ОУН). Протягом періоду з 1930 по 1934 роки Роман Шухевич, відомий під псевдонімом "Дзвін", виконував обов'язки бойового референта Крайової Екзекутиви ОУН. У 1930 році він також очолював масові акції непокори, зокрема, Саботажну акцію, що охопила всю Галичину. У відповідь на ці події польський уряд вжив тотальної пацифікації, що призвело до зміцнення ідеалів українського націоналізму серед селянства.

В ролі бойового референта Крайової Екзекутиви ОУН, Шухевич брав участь в організації ряду заходів, спрямованих проти антиукраїнської політики польської влади. Ці заходи включали в себе експропріаційні акти проти польських державних установ, спрямовані на залучення фінансових ресурсів для підтримки національно-визвольної боротьби [2, с. 35].

Шухевич брав участь у ряді важливих подій, таких як атентат на комісара поліції Чеховського у 1932 році та напад на пошту в Городку у листопаді 1932 року, що призвело до загибелі Юрія Березинського, брата дружини Романа Шухевича. Також до його ініціативи відноситься атентат на міністра внутрішніх справ Перацького у 1934 році в Варшаві, що був відповіддю на антиукраїнську пацифікацію та катування українського населення.

Роман Шухевич разом з іншими діячами з Академічного дому виробив тактику "перманентної революції". Згідно з цією концепцією, український народ може здобути свободу тільки через силовий тиск на ворога в умовах жорстокої окупації. ОУН взяла на себе завдання готувати суспільство до всенародного повстання, організовуючи широку пропаганду ідей революції та безкомпромісної боротьби. Мета цієї пропаганди полягала в вихованні народу в дусі невпинного бажання подолати ворога [23, с. 48].

Отже, перший бойовий досвід Романа Шухевича в лавах Української Військової Організації та Організації Українських Націоналістів почався ще у період студентства, коли він активно долучився до антипольських акцій та патріотичних заходів. Цей період його життя визначив його переконання та прагнення до боротьби за свободу українського народу. Пізніше, у роках підготовки та участі у Другій світовій війні, Шухевич здобував бойовий досвід як учасник УПА, де він виявив себе як відважний командир та стратег, ведучи боротьбу проти радянської окупації та нацистських військ, та продовживши боротьбу після війни за ідеали незалежності та суверенітету України.

2.2. Участь в обороні Карпатської України (1938–1939 рр.)

У період 1938–1939 років Роман Шухевич брав активну участь у подіях, пов'язаних з утворенням автономної української одиниці в межах федеративної Чехословацької Республіки та подальшого утворення незалежної держави Карпатська Україна. Цей період є одним з менш досліджених у житті Романа Шухевича, але водночас важливим для розуміння його ролі в українському національно-визвольному русі середини ХХ століття [34, с. 94].

Основні аспекти його участі в закарпатських подіях включають:

1. Членство у штабі Карпатської Січі: Роман Шухевич був членом штабу Карпатської Січі у ранзі поручика. Це період визначався спробами українців отримати автономію в межах Чехословацької Республіки.

2. Роль у допомозі Карпатській Україні (1938–1939): Р. Шухевич відіграв важливу роль у наданні допомоги молодій державі Карпатська Україна. Його взаємодія з іншими визначними діячами ОУН, такими як М. Колодзінський ('Гузар'), З. Коссак ('Тарнавський'), та О. Ольжич ('Кандиба'), мала велике значення.

3. Біографічні аспекти: У цей період біографія Романа Шухевича висвітлювалася побіжно, без належного наукового аналізу та узагальнень. Спогади

та архівні документи стали джерелами для комплексного аналізу його ролі в Карпатській Україні [15, с. 58].

4. Дискусійні аспекти: Багато аспектів його діяльності залишаються дискусійними через об'єктивний брак достовірних джерел. Це створює потребу у подальшому науковому дослідженні та аналізі цього періоду.

Цей період є важливим для розуміння етапів становлення Романа Шухевича як визначного лідера українського національно-визвольного руху, а дослідження цих подій може принести нові важливі висновки щодо його внеску у визвольну боротьбу українського народу.

У жовтні 1938 року ініціатором ряду подій, пов'язаних із Закарпаттям, стала Організація Українських Націоналістів (ОУН). Гасло незалежності краю розглядалося як крок на шляху до створення соборної української держави. Особливо активно в цьому напрямі діяв Роман Шухевич, видатний військовий та політичний діяч, який у жовтні прибув до Львова [42, с. 79].

11 жовтня 1938 року, після богослужіння на честь Карпатської України в соборі святого Юра у Львові, ОУН організувала велику маніфестацію та кількатисячну демонстраційну ходу до центру міста. Гасла були спрямовані проти Польщі та Угорщини. Під час цих подій виникли сутички з польською поліцією та студентами.

Роман Шухевич виступав за оборону автономних прав краю і активно сприяв організації всебічної допомоги Закарпаттю. У Львові він провів віче, в якому взяли участь провідні члени ОУН, керівники легальних українських партій та громадських установ. На цьому заході обговорювалася ситуація на Закарпатті та приймалися рішення щодо організації допомоги регіону [20, с. 172].

Також відбулася демонстрація українців проти угорських зазіхань на Закарпаття. Під час цієї демонстрації відбулися напади на угорське консульство та сутички з польською поліцією.

Ролі Романа Шухевича в цих подіях було надзвичайно важливими, і його активна участь свідчить про стрімке розгортання подій у контексті боротьби за автономію та незалежність національних територій. Так, Роман Шухевич відіграв ключову роль у морально-політичній мобілізації українців на західноукраїнських землях для захисту національних прав Карпатської України. Після проведення маніфестацій та виступів у Львові, відразу ж було помітно масовий перехід тих, хто бажав приєднатися до державного будівництва, в Українську національну оборону (УНО) та пізніше до Карпатської Січі.

Члени ОУН, ведучи цю морально-політичну мобілізацію, викликали масовий перехід українців через польсько-чехословацький кордон на Закарпаття. Особливо важливою була роль рядових членів ОУН, які взяли на себе головну відповідальність за організацію нелегальних переходів молоді з Галичини та Волині на Закарпаття [31, с. 13].

ОУН, під керівництвом Р. Шухевича, створила структури, такі як УНО та Карпатська Січ, з метою захисту Карпатської України та участі в державному будівництві. Ці заходи ініціювали широкий рух українців для захисту своїх прав та території, що свідчить про важливість та вплив ідеології та діяльності ОУН у розбудові національного об'єднання на західноукраїнських землях.

До кінця грудня 1938 року Роман Шухевич демонстрував активність у справах Карпатської України в Галичині, спрямовуючи зусилля на організацію допомоги краю. Він вдало використовував свої широкі ділові зв'язки з провідними громадськими, культурними та військовими діячами, а також економічними установами та підприємцями Галичини, які він встановив протягом 1937–1938 років, працюючи у власному рекламному агентстві "Фама" [7, с. 312].

Наприкінці грудня 1938 року Р. Шухевич вирушив до Львова з метою залучити "Молоду Громаду" (товариство ветеранів армій УГА, УНР та УСС), членом якої він був, до справи озброєння Карпатської Січі. За звітами, українські економічні установи у Львові виразили готовність надати значні кошти для

озброєння 5–6 тисяч вояків. Крім цього, Р. Шухевич вдалося здобути легку зброю, військові навчальні матеріали та підручники та налагодити нові ділові контакти з громадянами, яких він заохочував допомагати Карпатській Україні, зокрема фінансово [48, с. 17].

Таким чином, завдяки своїм зусиллям та діловим зв'язкам, Роман Шухевич зміг зібрати значну суму грошей для підтримки Карпатської України в її зусиллях захисту та державного будівництва.

Підсумовуючи, участь Романа Шухевича в подіях у Карпатській Україні в 1938–1939 роках представляє собою яскравий та важливий період його життя, який визначався активною роллю в національно-визвольному русі середини ХХ століття. З моменту утворення українського автономного уряду на Закарпатті, він виявив виняткові військово-організаторські здібності, політичний хист та навички конспіратора.

Роман Шухевич активно мобілізував людські, фінансові та військові ресурси Західної України та української еміграції на допомогу Карпатській Україні. Він виявив прагматичне мислення, тверді соборницькі переконання та здатність реалістично оцінювати ситуацію. Р. Шухевич визнавав велику роль та значення Карпатської України для подальших національно-визвольних змагань та самостійності Української держави [46, с. 81].

Він став головним посередником між Галичиною та Закарпаттям, вступив до складу військового штабу Карпатської Січі та Генерального штабу Національної оборони Карпатської України. Всі його заходи спрямовані на допомогу молодій державі відзначалися конструктивністю, сміливістю, рішучістю та широким розмахом дій.

Однак консервативна позиція ПУНу стала перешкодою для реалізації всіх задумів Р. Шухевича, заважала консолідації національно-визвольних сил та наданню широкої допомоги Карпатській Україні. Тим не менше, внесок Романа Шухевича в цей період історії визначав його як видатного військового організатора

та ефективного політичного лідера, який розумів стратегічне значення подій та готовий був докладати зусиль для захисту національних інтересів [10, с. 105].

Отже, участь Романа Шухевича в обороні Карпатської України у 1938-1939 роках відображає його відданість національній ідеї та боротьбі за територіальну цілісність України. В цей період він вже мав великий досвід участі у патріотичних заходах, що підтримували український національний рух. Приєднавшись до карпатських українців у захисті їхніх прав, Шухевич показав свою відданість і мужність у боротьбі за національну самобутність. Його участь в цих подіях стала ще одним кроком у його багатогранній біографії як військового діяча та національного героя, демонструючи його готовність встати на захист української території та ідентичності навіть у найважчі часи.

2.3. Військова діяльність на початковому етапі Другої світової війни (1939–1942 рр.)

У осінній період 1939 року Роман Шухевич перебував у Кракові разом із своєю сім'єю. На той час він виконував обов'язки референта зв'язку у Проводі Українських Націоналістів (ПУН), якого очолював полковник Андрій Мельник. Його обов'язки включали організацію нелегальних переходів кур'єрів через кордон між Німеччиною та Радянським Союзом, а також прийом звітів від членів Організації Українських Націоналістів (ОУН) та кур'єрів, які прибували з України. Крім того, наприкінці 1939 року його дружина разом із сином Юрієм приїхала до нього в Краків, а в 1940 році у сім'ї народилася донька Марія.

На жаль, документація, яка стосується діяльності майбутнього Головного командира Української Повстанської Армії (УПА) в лавах Українського Легіону, збереглася в невеликій кількості. Отже, в багатьох випадках доводиться користуватися спогадами та свідченнями очевидців.

Після окупації Карпатської України Роман Шухевич, пройшовши через Румунію та Югославію, потрапив до Австрії. Там, після зустрічі з членами Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН), йому було віддано завдання забезпечити зв'язок із Західною Україною через зв'язковий пункт у Гданську.

Проте практичну діяльність Романа Шухевича на цій конспіративній посаді припинила німецько-польська війна. Після того, як стало можливим пересуватися територією окупованої гітлерівцями Польщі, Роман Шухевич перебрався до Кракова, який в той час визначався як центр українського національного життя в Генеральному Губернаторстві протягом 1939–1941 років [9, с. 8].

У лютому 1940 року майбутній генерал-хорунжий Української Повстанської Армії (УПА) приєднався до складу новоствореного Революційного Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) і обійняв посаду Крайового провідника ОУН на українських етнічних землях у Генеральному Губернаторстві. Одночасно він керував зв'язком з організаційним активом у підрадянській Україні.

З військовим досвідом та пристрасстю до військової справи Роман Шухевич не залишався осторонь підготовки військових кадрів ОУН на території за межами СРСР. З початку 1941 року він, разом із здійсненням організаційних завдань, активно займався питаннями військової підготовки. У складі Головного військового штабу ОУН він відповідав за підготовку та військовий тренінг провідних членів організації.

Події 1940–1941 рр. призвели до кардинальних змін у світовій політиці. Після візиту у листопаді 1940 року до Берліна В. Молотова стало очевидно, що більшовицькі лідери обманюють нацистів, і Кремль висував претензії на території, які нацисти вважали своєю "сферою інтересів". Наприкінці року Гітлер висунув свою відому Директиву №21, позначаючи завершальну стадію підготовки до війни з СРСР.

Відібрані для служби в Легіоні бійці були розподілені на дві групи: батальйон спеціального призначення "Нахтігаль" (північна група ДУН) та організація

"Роланд" (південна група ДУН). Роману Шухевичу випала відповідальність за батальйон "Нахтігаль", який відіграв важливу історичну роль у літній період 1941 року [40, с. 45].

Українська мемуаристика та наукова література часто висловлюють думку, що ДУН створювалася з метою формування повноцінної української армії у майбутньому, що є обґрунтованим та правильним підходом. Однак, за нашим переконанням, ДУН, особливо батальйон "Нахтігаль", отримали ще одне ключове завдання від керівництва організації, а саме забезпечення проголошення 30 червня 1941 року державотворчого Акту. Хоча наразі відсутні конкретні документи, що підтверджують цю версію, ця гіпотеза, заснована на логіці подій, може бути обґрунтованою [3, с. 41].

Цей план був реалізований максимально точно. Батальйон "Нахтігаль" увійшов до Львова після серії повстань, організованих ОУН у місті. Ці повстання змусили більшовиків поспіхом відступити, не виконавши жодних оборонних заходів в найбільшому населеному пункті регіону. Близько півночі 29 червня 1941 року, отримавши від розвідки ОУН підтвердження інформації про те, що Львів залишений без захисту більшовиками, командування батальйону вирішило самостійно захопити місто цієї ж ночі. "Нахтігаль" успішно захопив стратегічні об'єкти у Львові, такі як електростанція, вокзал, радіостанція, ратуша та водонапірні вежі. Окремі відділи батальйону були відправлені до тюрем, а інші зайняли ключові об'єкти, такі як готель "Асторія", будівля 2-ї німецької гімназії на Гетьманських Валах і школи по вулиці Курковій.

Фактично, Роман Шухевич разом з батальйоном "Нахтігаль" в Львові у 1941 році виконав те саме, що українські офіцери Австро-Угорської армії у листопаді 1918 року. Місто було захоплено під контроль українців, і поляки, які складали більшість населення, опинилися перед фактом: Львів перейшов під контроль українців, що призвело до тимчасового припинення акцій польського підпілля. Група Ярослава Стецька використала цю можливість, здійснивши свою

спеціальну місію - проголосити Акт відновлення Української Держави. Німці вимушені були враховувати присутність озброєної української частини в Львові.

Протягом тижня, поки вояки Легіону залишалися в головному місті Галичини, німецька окупаційна адміністрація утримувалася від силової ліквідації Українського Державного Правління (УДП) та арешту його лідерів. Таким чином, Роман Шухевич і його бойові товариші виконали основне завдання – створили умови для проголошення історичного Акту. Проте лідери ОУН, за нашим переконанням, не передбачили деяких подій, які сталися в Львові, і тому Р. Шухевичу та Я. Стецькові довелося діяти "відповідно до обставин" [65, с. 74].

Твердження деяких радянських публіцистів, що Роман Шухевич проводив допити і віддавав на розстріл арештованих радянських функціонерів у Львові, виглядає безглуздим. З логічної точки зору, важко уявити, чому військова частина, зокрема "Нахтігаль", мала б проводити слідство і допити, особливо при наявності німецького СД (Сік'юритідієнст, служба безпеки) та функціонуванні української міліції в Львові.

Психологічно такі звинувачення також виглядають мало ймовірними, враховуючи той факт, що Роман Шухевич пережив смерть свого брата Юрія, знайденого мертвим у Львові. Ця трагедія безперечно сильно вплинула на нього, і важко уявити, щоб в такому емоційному стані він займався допитами і розстрілами.

Здоровіше звучать свідчення підстаршини "Нахтігалья" М. Кальби, який стверджує, що Роман Шухевич видалив наказ воякам: "Не виконувати жодних наказів німців чи інших частин, крім наказів наших командирів" та попередив, щоб українці не вчиняли злочинів чи помсти над ворогами.

Таким чином, твердження радянських публіцистів про виконання Р. Шухевичем допитів і розстрілів не мають належного підґрунтя і виглядають непідтвердженими та невірогідними.

Протягом перших тижнів вересня 1941 року виникла несприятлива ситуація серед стрільців "Нахтігалью" через невизначений стан, відсутність зброї,

продовольчих запасів та інших необхідних ресурсів. В цей період поширилася ідея саморозпуску Легіону. Роман Шухевич виявив велику лідерську здатність та вміння утримати ситуацію під контролем. Він переконав підлеглих у необхідності триматися разом і запобіг виникненню дезертирства, що могло б стати приводом для німецьких окупантів перевести легіонерів у концтабори [50, с. 5].

Лише наприкінці вересня 1941 року німці повернули легіонерам раніше конфісковану зброю. В цей час у куренях розпочалися заняття з бойової підготовки. Командири обох частин Легіону, Роман Шухевич і Євген Побігущий, підтримували постійний контакт та спільно зусиллями виробили меморандум до німецької влади. Вони також забезпечили об'єднання обох українських частин Легіону в одному місці дислокації [4, с. 34].

Після спільної наради 16 жовтня 1941 року кожен вояк об'єднаного Українського Легіону підписав звернення до німецького командування та керівників Райху, відоме як "Меморандум Українського Легіону". Документ, сформульований Романом Шухевичем, мав 10 пунктів і визначав пріоритети для українських легіонерів, зокрема привернення уваги до проголошення незалежності України.

Отже, з Берліна 1 листопада 1941 року прибула остаточна відповідь на "Меморандум". Офіцер Магдебурзької округи німецької поліції привіз відповідь у супроводі свого штабу. У повідомленні було заявлено, що всі арешти, здійснені серед лідерів ОУН(б), класифікувалися як "кримінальні", і обіцяли інформувати штаб ДУН про хід слідства. Офіцер повідомив, що Легіон після завершення підготовки буде направлений на Східний фронт, не вказавши конкретної ділянки фронту, і поскаржився на військову таємницю. Від українців не вимагали другої присяги [12, с. 18].

Хоча вояки були розчаровані такою відповіддю німців, 25 листопада почалося укладення індивідуальних контрактів на один рік служби (від 1 грудня 1941 року до 1 грудня 1942 року). Лише 15 осіб відмовилися продовжувати службу, і їх відразу відправили до "таборів праці".

У цих умовах, коли у бійців може виникнути зневіра і розчарування, Роман Шухевич разом з іншими українськими лідерами намагався забезпечити, щоб бійці більше часу приділяли військовій підготовці. Це було зроблено з метою відвести увагу легіонерів від труднощів політичного середовища, в якому їм доводилося працювати та жити.

Шостого січня 1943 року, перебуваючи в Бахмачі, Роман Шухевич отримав від одного з легіонерів грипс, в якому ймовірно містилась інформація про підготовку арешту Р. Шухевича в Львові. Видно, що ця інформація прийшла від ОУН і, ймовірно, була отримана через донос німецького зв'язкового офіцера 201-го батальйону капітана Мохі [56].

Під час переїзду до Львова, Роман Шухевич познайомився з німецьким поручником, який конвоював групу старшин Легіону. Здається, що цей офіцер не був обізнаний з подальшою долею Шухевича і, можливо, ідентифікував себе йому та погодився відвідати його вдома в Львові.

Коли група українських старшин разом з конвоїром прибули до Львова, Роман Шухевич виправдався, намагаючись видати візит до телефону, але насправді відправився на вулицю до телефонного апарата. Здається, він перевіряв інформацію про небезпеку та зателефонував до гестапо, вказавши прізвище німецького поручника-конвоїра, щоб повідомити про прибуття групи українських офіцерів і взяти відповідь, що щодо них вже вислано охорону. Враховуючи очевидну ситуацію, Роман Шухевич не повернувся до конвоїра.

Від 8 січня 1943 року і до дня своєї героїської загибелі 5 березня 1950 року Роман Шухевич перебував у підпіллі, як і багато інших старшин, підстаршин та стрільців Українського легіону. Хоча Легіон Шухевича не став зародком українського війська, люди, які були разом із майбутнім Головним командиром УПА, отримали великий досвід під час служби в Дружинах українських націоналістів та стали ключовими постатями в українському повстанні, яке тривало до кінця 1950-х років [58, с. 56].

Отже, на початковому етапі Другої світової війни, з 1939 по 1942 рік, Роман Шухевич виявився ключовою постаттю українського опору як проти нацистської окупації, так і проти радянської агресії. Після утворення Української Держави за підтримки Німеччини в 1941 році, він зайняв високі командні посади в Українській Повстанській Армії (УПА), де проявив виняткові військові таланти та стратегічний геній. Його відданість ідеї незалежності України та майстерність у бойових діях дозволили йому керувати операціями проти обох окупаційних режимів, намагаючись зберегти національну самобутність та відновити державність українського народу. Цей період військової діяльності визначив Шухевича як визнаного лідера та символ боротьби за волю та незалежність своєї країни.

Таким чином, початок військової діяльності Романа Шухевича відбувся у період міжвоєнних років, коли він долучився до українського національного руху, беручи участь у патріотичних заходах та антипольських акціях. Цей період визначив його переконання в необхідності боротьби за свободу та незалежність українського народу. Пізніше, у роках Другої світової війни, він активно долучився до діяльності Української Повстанської Армії (УПА), де виявив себе як відважний командир та стратег, провівши багато бойових операцій проти нацистської та радянської окупаційних сил. Його відданість ідеалам незалежності та мужність на полі бою зробили його визнаним лідером українського визвольного руху та символом національного опору.

РОЗДІЛ 3. ГОЛОВНИЙ КОМАНДИР УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ (УПА).

3.1. Військова діяльність у 1943–1946 рр

Весною 1943 року на Волині та Поліссі діяли не тільки повстанські загони бандерівців, але й бульбівців та мельниківців. Наприклад, на початку квітня бульбівці, силою у 300 осіб, захопили районний центр місто Степань, і німецькі гарнізони вимушені були покинути кілька населених пунктів. У різних районах Волині, таких як Топоровиця, Людвипілля, Дорожня, Олики, Крем'янець, Ковель, Луцьк і Рівне, проводилися операції зі звільнення в'язнів із тюрем. Також зазначається, що повстанці взяли участь у важких боях проти німецьких військових і частин СС, зокрема в Людвиполі [61, с. 256].

До 1943 року Українська Повстанська Армія (УПА) перебувала у стані формування та розвитку, стикнувшись із складними викликами і внутрішніми проблемами. Початково утворена як реакція на радянську окупацію, УПА боролася за українську незалежність, але стикалася з конкуренцією інших військових формувань та політичних груп. До 1943 року армія не мала чіткої структури, лідерства та стратегії.

Першим командиром УПА був Василь Івахів на Волині. Він відіграв важливу роль у створенні та організації повстанської армії. На жаль Івахів загинув у бою з німецькими окупантами у травні 1943 року. Після його загибелі посаду обійняв Дмитро Клячківський а пізніше – Роман Шухевич. Під керівництвом Шухевича УПА провела ряд успішних бойових операцій проти німецьких та радянських окупантів, що значно підняло його авторитет серед бійців та керівництва УПА.

Шухевич мав непересічні лідерські якості, був досвідченим воїном, талановитим стратегом та організатор. Більшість командирів УПА на той час вірили, що Шухевич - це найкраща кандидатура на посаду головного командира.

Роман Шухевич став головним командиром УПА у серпні 1943 року. Його призначення відбулося на III Надзвичайному Великому Зборі Організації Українських Націоналістів який відбувся в селі Слобода Золота у Тернопільській області. Було присутніх близько 120 осіб. Шухевича було обрано шляхом таємного голосування. Його кандидатуру висунули й активно підтримали такі відомі діячі УПА, як: Дмитро Клячківський ("Клим Савур"), Василь Кук та Микола Лебідь та інші. У червні 1943 року Роман Шухевич випустив наказ, в якому всі українські повстанські відділи підпорядковувалися Головному військовому штабу (ГВШ) Української Повстанської Армії (УПА). ГВШ перебував під контролем ОУН(б). Керівником ГВШ було призначено Леоніда Ступницького, колишнього полковника армії УНР, який мав псевдонім 'Гончаренко' [55, с. 489].

В червні 1943 року провід ОУН(б) на чолі з Романом Шухевичем вирішив створити в Галичині Українську народну самооборону (УНС). Така назва була обрана для того, щоб приховати зв'язок цієї структури з УПА та збити німців з пантелику. Командиром УНС було призначено Олександра Луцького, відомого як 'Андрієнко'. УНС почала будувати свою організаційну мережу [8, с. 150].

Німецька адміністрація зауважила подвійність обличчя Галичини у 1943 році: вдень владарювала німецька адміністрація, а вночі велися операції Української повстанської армії (УПА) по всій місцевості. У серпні 1943 року відділ УНС вчинив свій перший збройний протинімецький виступ у Галичині, нападаючи на охорону концтабору біля міста Сколе.

З 21 по 25 серпня 1943 року в селі Слобода Золота Козівського району Тернопільської області відбувся III Надзвичайний великий збір ОУН(б). Роман Шухевич був затверджений Головою Бюра Проводу ОУН, а Д. Маївський та Р. Волошин стали другим і третім членами Бюра відповідно. Організація Українських Націоналістів (б) (ОУН(б)) активно проводила роз'яснювальну роботу серед населення, спрямовану на пояснення змісту програмних документів, прийнятих на III Надзвичайному великому зборі (НВЗ) в 1943 році. Програма

орієнтувалася на революційно-демократичні перетворення та здобула підтримку серед населення західних областей України [51 с. 108].

Роман Шухевич — постать, яка не лише відіграла ключову роль у боротьбі УПА (Української Повстанської Армії), але й стала символом відданості і відваги українського народу під час трагічних років Другої світової війни. Його внесок у боротьбу проти нацистського окупанта виявився вирішальним у формуванні стратегії та тактики УПА та в забезпеченні успішних військових операцій.

Від самого початку, коли Роман Шухевич очолив УПА його головною метою стало об'єднання бійців та підняття бойового духу. Під його керівництвом УПА виявила неймовірну сміливість та ефективність у проведенні різноманітних операцій, спрямованих на ослаблення нацистської окупації. Шухевич розробив стратегію, яка поєднувала партизанську війну, диверсії та пропаганду, що сприяло успішним атакам на військові об'єкти, транспортні маршрути та зв'язок нацистських сил [51, с. 109].

Завдяки його лідерству та організаторським здібностям, УПА провела ряд успішних бойових операцій, що спричинили серйозні втрати для ворожих сил. Рейди на німецькі склади, диверсії на залізничних коліях та напади на транспортні колони стали характерними для діяльності УПА під керівництвом Шухевича.

Проте, не менш важливим є той факт, що Роман Шухевич не обмежувався лише боротьбою проти нацистської окупації. Він також виступав проти радянського режиму, розглядаючи його як головного ворога українського народу. Такий підхід відображає глибокі переконання Шухевича в необхідності захищати українську державність та ідентичність від будь-яких тоталітарних загроз.

У цілому, Роман Шухевич відіграв надзвичайно важливу роль у боротьбі УПА проти нацистів, демонструючи високий рівень військового майстерності, стратегічного мислення та відданості ідеалам незалежності та свободи. Його внесок залишається невід'ємною частиною історії українського національного руху та

боротьби за свободу. В період з 1943 року керував УПА проти німецько-гітлерівських та московсько-більшовицьких окупантів.

Роль і місце Романа Шухевича у протистоянні з поляками на Волині в 1943 році є предметом інтенсивних дискусій серед істориків та громадськості. Роман Шухевич очолював УПА в період, коли на Волині сталися найжорстокіші конфлікти між українцями та поляками. УПА була звинувачена у вчиненні ряду жорстоких акцій проти польського населення, які призвели до великої кількості жертв. В липні 1944 був на посаді головного генерального секретаря УГВР під псевдонімом Лозовський. Головна роль полягала в організації військових дій та координації координації зусиль українських сил проти нацистів [49].

Шухевич ніколи публічно не засудив ці акції, що породжує питання щодо його відповідальності та ставлення до подій. Деякі історики вважають, що Шухевич міг бути в курсі цих дій та навіть давати відповідні накази. Проте існують також думки, що він не мав повного контролю над усіма підрозділами УПА та не міг запобігти цим подіям [19, с. 256].

Слід враховувати, що ситуація на Волині в 1943 році була дуже складною та напруженою. Довготривала ворожнеча між українцями та поляками, а також хаотичний характер війни сприяли ескалації конфлікту та скоєнню воєнних злочинів обома сторонами [27, с. 59].

Отже, питання про роль Романа Шухевича у протистоянні з поляками на Волині в 1943 році залишається складним та суперечливим. Для зрозуміння його ролі необхідно провести більше досліджень, а також врахувати контекст та обставини того часу.

У результаті ефективної роботи та підпільної мережі ОУН(б), Українська Повстанська Армія (УПА) швидко зростала за чисельністю та вдосконалювала свою структуру. УПА стала великою та добре організованою партизанською армією, яка здобула контроль над значними територіями Полісся, Волині та Галичини. На кінець 1943 року та в першу половину 1944 року УПА досягла апогею своєї сили.

Упродовж періоду максимальної мобілізації, на Волині оцінювалося, що УПА мала найбільшу кількість людей зі зброєю, сягаючи 20 тис. озброєних осіб. У Галичині, в середині 1944 року, повстанські підрозділи були найчисленнішими. Загальна чисельність УПА під час максимальної мобілізації сягала близько 40 тис. осіб, але слід зазначити, що це не означає сталої чисельності, оскільки ситуація змінювалася з часом [54, с. 151].

В організаційних колах ОУН і УПА існували внутрішні напруги і різноманітні оцінки стосовно головного командира Романа Шухевича. Хоча він консолідував владу в своїх руках, це не означало беззастережної підтримки з боку всіх членів організації. Багато членів мали свої амбіції, існували різні думки та підходи.

Є свідчення, що Роман Шухевич був вимогливим лідером з сильним характером і незламною волею. Він вимагав точних відповідей від своїх підлеглих та не завжди зважав на думки колег. Проте деякі джерела стверджували, що він також прислуховувався до думок і міркувань інших, враховував їхні пропозиції та узагальнював їх.

Існували чутки та розмови, які критикували Шухевича за його військовий підхід до ОУН і тверджували, що він розглядав організацію як бойовий військовий загін, а не політичну структуру. Також існували твердження, що Степан Бандера, вождь ОУН, не високо оцінював Шухевича.

У будь-якому випадку, внутрішні дискусії і розбіжності в оцінках є стандартною ситуацією в організаціях, особливо в умовах воєнного конфлікту. Єдиною значущою опозиційною силою для радянської влади в Україні залишався повстанський рух у західному регіоні. Після закінчення війни лідерам підпілля довелося ставити перед собою серйозне завдання – визначити подальші дії, обрати стратегію та тактику.

У травні 1945 року була опублікована "Декларація Проводу ОУН", яка закликала до продовження боротьби проти більшовиків, покладаючи великий акцент на власні сили. Журнал "Ідея і чин" із бандерівською спрямованістю виражав

оптимізм і вбачав великі перспективи перемоги, передбачаючи, що нові сили, що формуються всередині більшовицької імперії, стануть потужним авангардом борців за новий справедливий порядок у світі. За словами журналу, ці сили своєю революційною діяльністю призведуть до остаточного розпаду сталінської імперії, а на їхніх прапорах виголошуватимуться гасла: "Смерть більшовицьким імперіалістам! Хай живе воля народів і людини".

Роман Шухевич розробив стратегію боротьби з радянською владою, яка ґрунтувалася на партизанській війні, диверсіях та пропаганді. Він також налагодив контакти з західними країнами, шукаючи підтримки для українського визвольного руху. Він був одним із авторів архітекторів "Декларації Проводу ОУН", яка закликала до продовження боротьби проти радянської влади. Шухевич також брав активну участь у розробці воєнної тактики та організаційної структури УПА, яка була описана у тексті. Його лідерська роль та вплив на події в цей період історії України важко переоцінити. Шухевич координував бойові дії УПА на всій території Західної України. Він особисто брав участь у багатьох боях та операціях проти радянських військ та сил МГБ [35, с. 109].

Так, на початку літа повстанці внесли зміни у свою воєнну тактику. Великі підрозділи, розміром приблизно 400–500 осіб, були переформовані у менші групи. Ці добре згуртовані та озброєні групи дислокувалися в лісових масивах. В сільській місцевості була розбудована широка мережа підпільних боївок розміром приблизно 10-15 осіб. Була створена ієрархія нелегальних структур у формі станиць, кущів, районних, надрайонних, окружних, обласних та крайових проводів ОУН. Важливою частиною цієї організаційної структури стала Служба Безпеки, яка отримала великі повноваження. Зв'язки СБ будувалися абсолютно незалежно від організаційної мережі ОУН [70, с. 456].

У літній період року Організація Українських Націоналістів (ОУН) з нетерпінням чекала на результати Потсдамської конференції. Рішення, яке було прийняте під час цієї конференції главами урядів СРСР, США та Великобританії,

оформило новий порядок в Європі після війни, і це викликало глибоке розчарування серед прибічників ОУН та Української Повстанської Армії (УПА). Рішення конференції не надавало сподіваної підтримки для УПА, яка залишалась в самотності перед могутнім ворогом.

Спроби радянської влади придушити український національно-визвольний рух призводили до застосування різноманітних методів. Наприкінці травня року, щоб відзначити капітуляцію Німеччини, Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України та Рада Народних Комісарів Української РСР оголосили амністію. Останній строк здачі означено на 20 липня. Цей акт амністії найбільше стосувався тих, хто ухилявся від мобілізації до Червоної Армії. Заходи здачі включали в себе випадки, коли дезертири здавались з червоним прапором до будинку Поморянського райкому КП(б) України Львівської області 10 червня. Проголошення амністії в певному розумінні було вигідним і для керівництва повстанського руху, оскільки прийняття такої великої кількості незброєних і не підготовлених до боротьби осіб стало б надто складною задачею. УПА також відправила додому тих вояків, в якості яких вона мала впевненість у їхній лояльності [72, с. 79].

Роман Шухевич був харизматичним лідером, який зумів згуртувати бійців УПА та підтримувати їх бойовий дух у складних умовах. Він їздив по всій Західній Україні, зустрічаючись з бійцями та населенням, щоб підняти їх моральний дух [43, с. 1032].

Підпілля вело активну пропагандистську роботу серед населення. На мітингах у селах Брониці (1 липня 1945 р.) та Унятичі (3 липня 1945 р.) на Львівщині були присутні відповідно 400 і 450 учасників. Не відмовлялись повстанці і від такого ефективного рекламного методу боротьби, як рейди.

Р. Шухевич організував пропагандистську кампанію, спрямовану на те, щоб заручитися підтримкою населення для УПА. Він також намагався роз'єднати радянську владу, використовуючи пропаганду [43, с. 1033].

Також він намагався налагодити зв'язки з західними країнами, шукаючи підтримки для українського визвольного руху. Він вів переговори з представниками США, Великобританії та інших країн.

Весною 1946 року, коли у Радянському Союзі почалася друга хвиля блокади УПА, Роман Шухевич продовжував активно керувати операціями повстанців та розробляти стратегії для протистояння радянським військам. Попри важкі умови та не вигідну ситуацію, він залишався визначним лідером та символом опору для українського народу.

26 лютого 1946 року оголошено ще одне оголошення про амністію, але це не зупинило діяльність УПА. Радянські сили використовували різні методи для придушення повстанців, включаючи створення провокаційних боївків МВС-МДБ та розповсюдження інфекційних захворювань серед мирного населення.

Роман Шухевич вів боротьбу не лише на полі бою, а й проти таких підступних методів, як радянська пропаганда та маніпуляції здоров'ям населення. Він організовував гуманітарну допомогу для місцевих жителів, захищав їх від репресій та небезпеки епідемій, сприявши тим самим збереженню життя та підтримці боротьби за вільну Україну.

У той час, коли Радянський Союз мав міжнародну міцність після перемоги у Другій світовій війні, шанси на успіх збройної боротьби УПА та ОУН були мізерними. Проте Роман Шухевич і його соратники продовжували відстоювати ідеали незалежності та вільної України, вірячи у праведність своєї справи та готові боротися до кінця.

Отже, Роман Шухевич, як легендарний ватажок ОУН та УПА, вів активну військову діяльність у період з 1943 по 1946 роки. У цей період він керував стратегічними операціями проти радянських військ та колабораційних формувань у західних областях України. Шухевич організував ефективну підпільну мережу та воєнні підрозділи, що діяли в глибині ворожих тилів. Він взяв участь у численних бойових операціях, координував оборонні дії та здійснював наступні відступи,

змушуючи радянські війська тратити значні ресурси на локалізацію повстанських зон.

3.2. Очільник УПА в період після «великої блокади» (1946–1950 рр.)

Головний Командир Української Повстанської Армії (УПА), враховуючи обставини, які склалися в світі та в Україні, вирішив провести "переорганізування революційних сил" з метою збереження відпорності визвольного руху. Він аналогізував цей крок із досвідом Армії Української Народної Республіки (УНР), яка після 1919–1920 років перейшла від "форм широкої повстанської боротьби" до "підпільно-конспіративних" дій.

Головний аргумент Р. Шухевича полягав у тому, що тактичні зміни або "перестановка сил" є всього лише "моментом переходу з одних форм боротьби в інші". Він висловив впевненість у тому, що бійці УПА, які вже мають за плечима "майже 25 років діяльності у підпіллі", здатні адаптуватися до "нових зразків бою з ворогом" та виявлятимуться "негайними блискавичними ударами" там, "де ворог не очікує" [25, с. 4].

Роль Романа Шухевича, якого УГВР (Українська Головна Визвольна Рада) підвищила до ступеня генерал-хорунжого, була визнана великою заслугою в організації та проведенні цих заходів. Упродовж періоду з квітня 1946 року по січень 1947 року вдалося збільшити чисельність українських повстанців, а також зросла кількість бойових одиниць [64, с. 351].

Роман Шухевич, як Головний командир УПА, стикався з великими втратами серед особового складу та нестачею ресурсів, що вимагало перегляду тактики та реорганізації структури визвольного руху. Він реалізував зміни у тактиці повстанських формувань, спрямовані на мінімізацію власних втрат та забезпечення ефективного функціонування [22, с. 43].

Відозва Головного командира УПА в липні 1946 року свідчить про усвідомлення Романом Шухевичем труднощів у боротьбі та величезних зусиль, які радянський режим вкладав у придушення визвольного руху. Також була відмічена несприятлива міжнародна ситуація та реалізм щодо сподівань на конфлікт між західними державами та Радянським Союзом.

Щодо прискіпливого ставлення Романа Шухевича до організаційних питань та особистих зустрічей, це може свідчити про його обережність та важливість збереження безпеки та конспірації в умовах переслідувань. Ці аспекти вказують на слабкість умов того часу та вимоги безпеки в роботі повстанських лідерів [7, с. 287].

Факт того, що Шухевич перебував в різних регіонах України, особливо в ізольованих сільських районах, дозволяв йому уникати розкриття і залишатися поза увагою радянських органів безпеки. Використання невеликих населених пунктів та переховування у зимовий час в них, поруч із шосейними шляхами чи залізничними магістралями, свідчать про обережність і стратегічне мислення у веденні героїської боротьби [1, с. 26].

Ці дії також вказують на важливість збереження безпеки та конспірації, оскільки Шухевич часто перебував в ізоляції та прагнув уникнути прямих контактів, зокрема із своїми підлеглими. Його охорона та зв'язкові групи грали ключову роль у забезпеченні його безпеки та збереженні ефективності боротьби [4, с. 30].

1946 рік. Після завершення Другої світової війни, радянська влада зосередила значні зусилля на ліквідації українського національно-визвольного руху. Цей рік відзначився посиленням репресій, проведенням "великої блокади" та активною боротьбою УПА за виживання і продовження своєї діяльності. Для боротьби проти УПА польський уряд створив навесні 1946 року оперативну групу «Ряшів», складену з частин двох дивізій. Бої, що тривали до жовтня, з огляду на розпорошення загонів УПА на терені та систему замаскованих бункерів, не дали бажаних для уряду наслідків. У цей час починається період Великої блокади. Радянські органи та війська здійснили масштабну операцію на меті якої було

знищення та оточення підрозділів УПА. Використовували великі військові сили та різноманітні тактики. Також застосовували блокування районів де діяла Українська повстанська армія.

Під керівництвом головного командира УПА Романа Шухевича, рух зберігав організованість і дисципліну. Шухевич був ключовою фігурою, яка сприяла мобілізації ресурсів і підтриманню морального духу повстанців. Він керував рейдами проти радянських сил безпеки, саботував радянську інфраструктуру та організовував політичний опір радянській владі. Шухевич також був активним українським націоналістом, публікуючи статті та брошури під псевдонімами. [17]

1947 рік. У березні 1947 загинув польський генерал Кароль Сверчевський, під час засідки на УПА. А вже наступного місяця польський уряд та за підтримкою Радянського Союзу було уведено в дію операцію “Вісла” та операцію “Захід” метою якої було знищити УПА на Закерзонні . Більшість українців виселено переважно у північні воєводства Польщі. Це позбавило повстанську армію баз підтримки серед місцевого населення, зменшило можливості для поповнення кадрів і ускладнило логістику та постачання. Ця ситуація змусила Шухевича та інших командирів піти в підпілля. При цьому це не зупинило УПА діяти в підпіллі. Вони проводили партизанські акції .Тарас Чупринка, як головний командир УПА, продовжував керувати діяльністю повстанців. Він залишався символом незламного спротиву і національної боротьби. Його стратегічні рішення були спрямовані на виживання та збереження організації в умовах постійного тиску. Він також налагодив контакти з українськими діаспорами в Західній Європі та Північній Америці, шукаючи підтримки для продовження боротьби [21, с. 64].

1948 рік був важким випробуванням для УПА та її головного командира Романа Шухевича. Попри значні втрати і посилення радянських репресій, повстанці продовжували свою боротьбу, пристосовуючись до нових умов і змінюючи тактику. Також він підтримував контакти з українськими діаспорами, шукаючи підтримки для продовження боротьби [63, с. 27].

1949 рік. УПА продовжило активну підпільну діяльність, зокрема, поширення пропаганди серед населення. Видавалися підпільні газети, листівки, що закликали до опору радянській владі та підтримки ідеї незалежності України.

Роман Шухевич залишався центральною фігурою у керівництві УПА. Його стратегічне мислення та здатність організувати підпільний спротив були ключовими для продовження боротьби. Шухевич намагався підтримувати зв'язок між різними регіональними підрозділами УПА, координацію дій та збереження морального духу серед повстанців. Переховувався в селі Білогорща біля Львова [29, с. 15].

Після поразки у Другій світовій війні Шухевич переховувався в Карпатських горах, постійно змінюючи місце розташування, щоб уникнути радянських облав. Він організував і керував рейдами УПА проти радянських сил безпеки та саботував радянську інфраструктуру. Крім того, Шухевич активно займався пропагандою, публікуючи статті та брошури під різними псевдонімами, щоб підтримувати бойовий дух та привертати увагу до українського націоналістичного руху [73, с. 134].

Шухевич видавав накази щодо проведення бойових операцій, диверсій та саботажу, координував дії різних загонів УПА та підтримував зв'язок із підлеглими командирами. Він також призначав нових командирів і приймав важливі кадрові рішення, що дозволяло зберігати єдність і боєздатність УПА [37, с. 408].

Радянські сили посилили тиск на УПА, що змусило Шухевича та інших командирів іти в глибше підпілля. Незважаючи на це, Шухевич продовжував керувати УПА, організовуючи рейди та диверсії проти радянських сил. Він також налагодив контакти з українськими діаспорами в Західній Європі та Північній Америці, шукаючи підтримки для продовження боротьби [37, с. 409].

Накази Шухевича в цей період включали перехід до партизанської війни малими групами, акцент на диверсіях та саботажі радянської інфраструктури, а також заклики до збереження бойового духу та єднання в рядах УПА. Він проводив

підпільні з'їзди та наради командирів УПА, приймаючи важливі рішення щодо стратегії та тактики боротьби.

1948 рік приніс значні втрати для УПА через зради та бойові дії з радянськими військами. Шухевич був змушений відмовитися від широкомасштабної партизанської війни та перейти до тактики дрібних диверсій та саботажу. Він продовжував підтримувати контакти з українськими діаспорами, шукаючи підтримки для продовження боротьби [63, с. 27].

Шухевич наказав УПА перейти до глибокого конспіративного режиму, зосередився на збереженні кадрів та підпільної інфраструктури, а також закликав до посилення пропагандистської роботи серед населення. Він зберіг єдність УПА в надзвичайно складних умовах, розробив план переходу до підпільної політичної боротьби та призначив нових командирів на місце загиблих або полонених.

У 1950 році Шухевич переховувався в селі Білогорща біля Львова. Продовжуючи керувати УПА, він видавав накази та координував дії підпілля, працював над об'єднанням розрізнених загонів УПА та підготував план відновлення збройної боротьби проти радянської влади [45, с. 298].

Отже, підводячи підсумки Роман Шухевич, відігравав ключову роль у збереженні та продовженні боротьби за незалежність України. УПА продовжувало свою діяльність, хоча її можливості були обмежені. В умовах постійного тиску радянських сил і жорстоких репресій він зумів організувати ефективний підпільний спротив. Його лідерство характеризувалося стійкістю, рішучістю і стратегічним баченням, що дозволило УПА продовжувати боротьбу за незалежність України. Шухевич мобілізував залишки повстанських сил, забезпечивши їхню координацію та підтримку на місцях. Його діяльність у цей період була не лише військовою, але й політичною, оскільки він прагнув зберегти національну свідомість і дух опору серед українців. Завдяки його зусиллям, УПА залишалася значною силою в українському суспільстві, і його спадщина продовжує надихати наступні покоління борців за свободу. Після блокади Української повстанської армії діяли переважно в

смузі Карпат та на Закерзонні. Однак на кінець 1949 року багато загонів було розформовано або демобілізовано.

3.3. Останній бій і смерть Романа Шухевича. Вшанування пам'яті

П'яте березня 1950 року став днем, коли Герой України Роман Шухевич пішов із життя. У цей час вже було запущено план чекістсько-військової операції з захоплення чи ліквідації Шухевича, який отримав кодову назву "Вовк". Ця операція була проведена спільно військовими та державними органами безпеки.

Операція була терміноюю і мається на увазі зачистка регіону на стику Глинянського, Перемишлянського та Бібрського районів Львівської області. Був створений спеціальний оперативний штаб, в який входили представники різних відомств та військові командири, зокрема В. Дроздов, П. Судоплатов, В. Майструк і генерал-майор Фадєєв.

Операція залучала оперативні резерви, внутрішні війська та військових бійців для ефективної реалізації плану. З цим планом прагнули захопити чи ліквідувати Романа Шухевича, який залишався одним із провідних організаторів і керівників ОУН та УПА, користуючись великим авторитетом.

5 березня 1950 року завершилася життєва подорож Героя України Романа Шухевича, головного командира УПА. Операція "Вовк" призвела до зіткнення, під час якого Шухевич був виявлений та вбитий. За переказами, відомо, що під час обшуку будинку Галини Конюшик (Галини Дидик), у якому за слуханням мав переховуватися Шухевич, емдебісти впізнали її та вирішили ввійти.

Шухевич, чуючи розгомінг у будинку, здійснив спробу втечі та вистрілив у напрямку емдебістів. Під час цього сутички Шухевич вбив начальника відділення Управління 2-Н МДБ УРСР, майора О. Ревенка, але сам був поранений та вбитий автоматною чергою [5, с. 90].

Операція з ліквідації Романа Шухевича, відомого під псевдонімом "Тарас Чупринка", була ретельно спланованою спецоперацією радянських органів держбезпеки, які намагалися знищити керівництво Української повстанської армії (УПА).

Радянські органи держбезпеки тривалий час збирали інформацію про місце перебування Шухевича, використовуючи мережу агентів і інформаторів. У лютому 1950 року вони отримали цінну інформацію від одного з агентів, який вказав на ймовірне місце його перебування – село Білогорща біля Львова.

У ніч з 4 на 5 березня 1950 року був терміново розроблений «План чекістсько-військової операції по захопленню чи ліквідації „Вовка“», затверджений заступником міністра держбезпеки УРСР Віктором Дроздовим і представником МДБ СРСР генерал-лейтенантом Павлом Судоплатовим [60].

Одночасно створили оперативний штаб, до складу якого увійшли Віктор Дроздов, Павло Судоплатов, начальник УМДБ Львівської області полковник Василь Майструк та начальник Внутрішніх військ МДБ Української округи генерал-майор Фадєєв. Для операції залучили оперативні резерви 62-ї стрілецької дивізії Внутрішніх військ МДБ у Львові, штабу Української прикордонної округи, Управління міліції Львова, а також 600 бійців, які здійснювали зачистку місцевості на стику Глинянського, Перемишлянського та Бібрського районів Львівської області [17, с. 113].

Оскільки точних даних про місцезнаходження «Вовка» не було, для його захоплення визначили п'ять об'єктів: дев'ять будинків у селі Білогорща та його околицях, де міг би переховуватися Роман Шухевич, його зв'язківці та бойовики охорони.

Весь район підлягав блокуванню до 6:50 5 березня 1950 року. Також підготували мобільний резерв із майже 350 вояків на автомашинах на випадок отримання нових даних про місце перебування «Вовка». Загальна кількість

учасників операції становила до тисячі осіб, і вона розпочалася близько 8:00 5 березня 1950 року [39, с. 167].

Одній з оперативних груп вдалося схопити сина Н. Хробак Данила, який випадково вибіг з хати. Від нього дізналися адресу будинку його сестри Г. Конюшик, де переховувався Роман Шухевич. За словами В. Кука, «Тур» вже планував змінити місце свого перебування ввечері 5 березня 1950 року і ще 3 березня відправив своїх охоронців «Зенка» і «Левка» перевірити нове укриття. Коли група офіцерів Управління 2-Н і Львівського управління МДБ УРСР у супроводі бійців охорони підійшла до помешкання Г. Конюшик, їм двері відчинила Галина Дидик, яка назвалася Стефанією Кулик.

Проте співробітники МДБ впізнали Галину Дидик і увійшли до будинку. Їй запропонували, щоб Роман Шухевич, який переховувався разом з нею, здався, обіцяючи зберегти їм життя. У проміжку, коли МДБ-агенти проводили обшук будинку, не було точних відомостей про те, чи перебував у цьому приміщенні Роман Шухевич. Дослідники Д. Веденєєв та Г. Биструхін зауважують, що "криївка" Головного Командира УПА була добре прихована, і вони вважають, що "в такому сховищі можна було залишитися непоміченим під час обшуку". [18]

Однак, можливо, в ситуації екстремального напруження "Тур" не витримав і, почувши кроки на сходах, він відкрив вогонь крізь дерев'яну перегородку "криївки" і намагався втекти, тримаючи пістолет у руках. У цей момент Роман Шухевич поранив майора О. Ревенка, керівника відділення Управління 2-Н МДБ УРСР, та вбивав автоматиком. Але, виходячи з будинку, його застрелили автоматично.

У записці до "ВЧ", яку 5 березня 1950 року терміново відправили П. Судоплатов, В. Дроздов та В. Майструк міністру державної безпеки СРСР Віктору Абакумову та міністру держбезпеки УРСР М. Ковальчуку, стисло повідомлялося, що Роман Шухевич "протистояв збройно, відкривши вогонь з автомата", і "незважаючи на спроби заарештувати його живим, у ході перестрілки його застрелив сержант 8 СР 10 СП ВВ МДБ".

У цьому документі також зазначалося, що тіло Романа Шухевича впізнали його син Юрій, колишня зв'язкова Проводу ОУН Катруся Зарицька («Монета») та колишній господарський референт Проводу ОУН З. Благий («Шпак») [39, с. 168].

Дарія Гусяк, відома під псевдонімом "Дарка", була однією з найближчих сподвижниць Романа Шухевича та активною учасницею підпільного руху ОУН-УПА. Вона виконувала важливі завдання, пов'язані з передачею інформації, організацією підпільних зустрічей та забезпеченням конспірації керівництва УПА.

На початку 1950 року радянські органи держбезпеки, завдяки своїй агентурній мережі та інтенсивним слідчим діям, змогли вийти на слід Дарії Гусяк. 4 березня 1950 року, за день до операції проти Романа Шухевича, Гусяк була затримана. Під час допиту органам держбезпеки вдалося отримати від неї інформацію про місце перебування Шухевича, що значно допомогло у проведенні операції з його ліквідації [26, с. 190].

Дарія Гусяк відігравала важливу роль у підтримці діяльності Шухевича, будучи одним із найнадійніших зв'язкових. Її діяльність включала організацію схованок, передачу повідомлень та координацію дій між різними підпільними групами. Її затримання стало вирішальним моментом у підготовці спецоперації проти Шухевича, оскільки отримана від неї інформація дала змогу радянським силовикам точно визначити місце перебування головнокомандувача УПА.

Затримання Гусяк та подальша ліквідація Шухевича стали значним ударом по українському підпільному руху. Втрата лідера і водночас арешт одного з ключових зв'язкових послабили організаційні та оперативні можливості УПА. Після цих подій радянські органи продовжили масштабні репресії проти учасників українського визвольного руху, використовуючи інформацію, отриману під час допитів, для подальших арештів і ліквідацій підпільників.

Таким чином, затримання Дарії Гусяк стало однією з ключових ланок в успіху операції з ліквідації Романа Шухевича, що призвело до значного послаблення УПА

та ефективного придушення українського націоналістичного руху в Західній Україні [23, с. 4].

Так завершилося життя видатного визвольного лідера, який присвятив своє життя боротьбі за незалежність України. Роман Шухевич залишив невимовний внесок у історію українського національного руху та позначився як визначний герой боротьби проти радянського режиму.

Смерть Романа Шухевича стала значущою втратою для українського визвольно-революційного руху. Він мав великий авторитет серед учасників ОУН та УПА і був визнаний ключовою фігурою в боротьбі за незалежність України. Його загибель стало важливим етапом в історії українського національного руху, а сам Шухевич залишився легендарною постаттю в українській історії [10, с. 76].

Закордонні організації української еміграції високо цінували Шухевича, і його загибель викликала широкий резонанс. Повідомлення про смерть Романа Шухевича активно розповсюджувалися через агентства, що служило знаком солідарності та вшанування його пам'яті. Його визнавали видатною постаттю в українській історії, і його доля продовжила впливати на рух за незалежність України та важливість його внеску у визвольну боротьбу [71, с. 3908].

Вшанування пам'яті Романа Шухевича, героя України, відображено у подіях та ініціативах на різних рівнях:

1. Пам'ятний Хрест (2003): у 2003 році в місці, де спалено тіло Романа Шухевича, встановлено пам'ятний хрест.

2. Пошук та ідентифікація (2005): року 2005 у річці Збруч знайдені обгорілі людські кістки, що потребують ідентифікації за допомогою ДНК. 13 жовтня 2005 р. відкрито пам'ятний знак на цьому місці.

3. Нагородження сім'ї Шухевича (2017): 14 жовтня 2017 р. Марії Шухевич-Трильовській та Юрію Шухевичу передано нагороди від Координаційної ради Лицарів ОУН і УПА [36]

4. Культурні та освітні ініціативи:

- Фільм "Нескорений" (реж. Олесь Янчук) про Романа Шухевича.
- Пісня "Хорунжий" присвячена генералу-хорунжому УПА.
- Школа у Івано-Франківську перейменована на лицей імені Романа Шухевича (2019).
- Стадіон у Тернополі отримав ім'я Романа Шухевича (2021).

5. Вшанування в еміграції: Закордонні організації надають високий статус пам'яті Романа Шухевича, а його ім'я використовується для найменування куренів, братства, та проведення акцій.

6. Музей та його доля:

- З 2001 р. у Львові діє меморіальний музей Романа Шухевича.
- На жаль, 1 січня 2024 р. будівля музею була зруйнована під час влучання російського БПЛА, але експонати були частково збережені [53].

Всі ці ініціативи свідчать про визнання важливості та глибокого вшанування Романа Шухевича в історії та сучасності України.

У 2007 році в околицях Тишківців Івано-Франківської області встановлено Будинок-музей родини Шухевичів та музей "Конспіративна квартира Романа Шухевича". У селі Грімне Львівського району облаштували музей у криївці Романа Шухевича [40, с. 74].

Також було відкрито пам'ятник у Едмонтоні (Канада), пам'ятний хрест в Гуках Хмельницької області, найвеличніший скульптурний монумент у Тишківцях, інші пам'ятники в Тюдіві, Заболотівці, Шманьківцях, Княгиничах, Горішньому, Калуші та інших місцях. Також є пам'ятник на Личаківському цвинтарі у Львові.

У 2007 році також було відзначено ряд подій: відкриття Будинку-музею родини Шухевичів, створення музею "Конспіративна квартира Романа Шухевича" та облаштування музею в Грімне.

Ці заходи та пам'ятники свідчать про широке вшанування та пам'ять про Романа Шухевича як героя, який відзначився у боротьбі за волю України [3, с. 109].

13 жовтня 2007 року став датою, коли президент України Віктор Ющенко присвоїв Романові Шухевичу звання Герой України посмертно, удостоївши його ордена Держави. Це рішення викликало суперечливу реакцію в суспільстві через складну і суперечливу природу постаті Шухевича та його ролі в історії України.

Серед аргументів на підтримку нагородження можна відзначити, що Шухевич був одним з ключових лідерів українського національно-визвольного руху 20 століття. Він віддавався боротьбі за незалежність України від радянської окупації, виказуючи мужність, стійкість та самопожертву.

Проте, існують аргументи проти нагородження. Шухевич керував УПА, яка несла відповідальність за етнічні чистки поляків та євреїв, а також співпрацювала з нацистським режимом. Це викликало обурення та негативну реакцію деяких частин суспільства, і нагородження Шухевича званням Герой України могло б розколоти суспільство.

Судові рішення також вплинули на спільне уявлення про Шухевича. У 2010 році Донецький окружний адміністративний суд позбавив Романа Шухевича звання Герой України. Однак, це рішення було скасоване Вищим адміністративним судом України в 2011 році, зазначивши недійсність указу президента про присвоєння звання [68]

Отже, питання про нагородження Романа Шухевича званням Герой України залишається відкритим. Думки щодо його ролі в історії України поділяються, і це питання, ймовірно, буде предметом дискусій ще протягом багатьох років.

Таким чином, останній бій Романа Шухевича, лідера УПА, відбувся 5 березня 1950 року, коли він був смертельно поранений під час сутички з радянськими спецслужбами в селі Білогорща біля Львова. Його загибель стала символом незламного духу українського визвольного руху. Пам'ять про Шухевича вшановується в Україні через встановлення пам'ятників, перейменування вулиць і шкіл на його честь, а також через проведення різноманітних заходів, які нагадують про його внесок у боротьбу за незалежність України.

РОЗДІЛ 4. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ Й ПАТРІОТИЗМУ В УЧНІВ НА ПРИКЛАДІ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖОГО РОМАНА ШУХЕВИЧА

Громадянське виховання – це процес формування свідомого громадянина-патріота, людини, якій притаманні особистісні якості та риси характеру, спосіб мислення, учинки та поведінка, спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Сьогодні громадянська освіта визначається Радою Європи як «комплекс заходів і дій, що мають на меті навчити молодь та дорослих брати активну участь у демократичному житті шляхом усвідомлення та використання своїх прав та обов'язків». Головна мета громадянсько-патріотичного виховання – формування у школярів української громадянської ідентичності шляхом вивчення історії держави, її національних і культурних традицій, поваги до Законів України, усвідомлення морально-правових норм та загальнолюдських цінностей суспільства.

Пріоритетні завдання включають:

- Ознайомлення учнів із ключовими етапами формування незалежної України, історією створення Державного Прапора, Гімну та Гербу України.
- Розвиток у школярів почуття гордості за Україну, її історію та визначних особистостей, які внесли вагомий внесок у розвиток світової та європейської спільноти.
- Сприяння усвідомленню учнями спільних цінностей української нації: державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та демократичних засад державного устрою.
- Виховання шанобливого ставлення до державної символіки, культурного та історичного минулого України.
- Усвідомлення духовної єдності населення всіх регіонів України, спільність культурної спадщини та майбутнього держави [28,с. 88].

- Формування правової культури, правосвідомості учнів, поваги до Конституції України, законів, усвідомлення своїх прав, свобод та обов'язків.

- Формування активної життєвої позиції, громадянського самовизначення та прагнення до самореалізації в Україні.

- Розвиток комунікативної культури спілкування та взаєморозуміння, формування толерантності та терпимості до різних поглядів та переконань.

- Усвідомлення цінностей, таких як цінність людського життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканності і безпеки.

- Виховання людяності, гідності, справедливості, толерантності та відповідальності - основних моральних цінностей, що визначають ставлення до людей і сприяють єдності країни, стабільності, миру і злагоді в Україні.

Під час організації та проведення таких заходів важливо ефективно використовувати державні символи України – Прапор, Герб, Гімн; картографічні матеріали, що відображають території України, Європи, а також Кіровоградської області; ілюстрації пейзажів та архітектурних особливостей України та рідного краю; елементи національної символіки, такі як вишитий рушник; портрети видатних українців та визначних особистостей регіону; тексти літературних творів; фотографії пам'ятних місць рідного краю. У контексті сучасних реалій, широке використання українських національних та державних символів, традиційного українського одягу та жовто-блакитних кольорів вказує на становлення Української політичної нації і виражає патріотичний дух.

Важливо уникати поверхневого розуміння патріотизму та вказувати на його глибокий ідеологічний зміст, що полягає в готовності своєю працею, науковими, творчими та спортивними досягненнями, службою в захисті країни для сприяння розвитку української демократичної держави. Рекомендується розглядати різноманітні методи та форми патріотичного виховання, уникаючи формалізму і одноманітності, насичувати їх патріотичними емоціями та переживаннями, активно використовуючи приклади мужності та звитяги захисників України як з історичного

минулого, так і дійсних воїнів-героїв, які зараз захищають нашу державу від російської агресії [38, с. 13].

Громадянське виховання – це процес формування свідомого громадянина-патріота, людини, якій притаманні особистісні якості та риси характеру, спосіб мислення, учинки та поведінка, спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Сьогодні громадянська освіта визначається Радою Європи як «комплекс заходів і дій, що мають на меті навчити молодь та дорослих брати активну участь у демократичному житті шляхом усвідомлення та використання своїх прав та обов'язків». Головна мета громадянсько-патріотичного виховання – формування у школярів української громадянської ідентичності шляхом вивчення історії держави, її національних і культурних традицій, поваги до Законів України, усвідомлення морально-правових норм та загальнолюдських цінностей суспільства [32, с. 14].

Формування національної свідомості та патріотизму учнів може бути ефективним завданням, яке може бути реалізовано через вивчення військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича. Цей герой визначальний для історії України та відзначився в боротьбі за незалежність. Ось кілька аспектів, які можна врахувати:

1. Героїчний приклад. Слід розкривати героїчні вчинки Романа Шухевича під час боротьби проти режиму, акцентуючи на його відданості і сміливості. Його виступи можна використовувати як приклад для іншого покоління.

2. Контекст і історія. Вивчення історії України в контексті Шухевичевої діяльності допоможе учням краще зрозуміти важливість національної боротьби та подолання викликів [47, с. 54].

Важливим є правильне складання плану позакласних уроків направлених на розкриття Р. Шухевича. Далі буде описаний шаблон плану для такого уроку.

Постать Романа Шухевича є значним джерелом для формування громадянської компетентності учнів у шкільному навчальному процесі. Ось декілька можливостей, які можна розглядати в цьому контексті:

Роман Шухевич є визначною постаттю в історії України, особливо в контексті боротьби за незалежність від радянської окупації. Включення матеріалів про нього в навчальну програму з історії України дозволить учням краще зрозуміти та оцінити значення його внеску у національну історію.

Аналіз біографії та діяльності Романа Шухевича може стимулювати учнів до розвитку критичного мислення. Вони зможуть критично оцінювати різні точки зору на його дії та роль у історії України. Постать Шухевича може стати прекрасною темою для проведення дискусій та дебатів у класі. Учні зможуть обговорити його внесок у боротьбу за незалежність, його відношення до етичних питань та його вплив на історичний розвиток України.

Роман Шухевич може слугувати прикладом героїзму та патріотизму для учнів. Вивчення його життєвого шляху може сприяти вихованню почуття гордості за свою країну та підтримки ідеї незалежності. Вивчення постаті Р. Шухевича може допомогти учням зрозуміти зв'язок історичних подій із сучасністю. Вони зможуть дослідити, як його дії та рішення вплинули на розвиток сучасної України та як ці ідеали можуть відобразитися на їхньому майбутньому.

Використання навчальних програм з історії України для вивчення Романа Шухевича та УПА може бути ефективним інструментом для формування глибокого розуміння учнями історичних подій та національної ідентичності. Давайте розглянемо це на прикладі різних рівнів освіти:

1. Рівень базової середньої освіти:

У 5 класі, в рамках теми "Україна у Другій світовій війні та повоєнний період", учні можуть дізнатися про національно-визвольний рух в Україні в 1940–1950-х роках, до якого належить і УПА. Навчальні програми на цьому рівні можуть зазначати Романа Шухевича як одного з лідерів УПА, але детальніше вивчення цієї

постаті може відбуватися з використанням додаткових джерел, рекомендованих вчителем

2. Рівень загальної середньої освіти:

У 10 класі, в рамках теми "Україна в часи Другої світової війни", а також в 11 класі, під час теми «Україна в перші повоєнні роки» учні більш детально досліджують національно-визвольний рух в Україні в ХХ столітті, включаючи роль УПА та її лідерів. Тут можна висвітлити роль Романа Шухевича як важливого діяча цього періоду та його вплив на історію України.

3. Рівень профільної середньої освіти:

Для учнів, які обрали профіль "Історія", вивчення теми "Національно-визвольний рух в Україні в ХХ-ХХІ століттях" включає глибоке та всебічне дослідження УПА та її лідерів. Тут учні можуть аналізувати роль Романа Шухевича з різних точок зору, досліджуючи його внесок у національно-визвольний рух, етичні аспекти його діяльності та суперечливі моменти його біографії.

Загалом, використання навчальних програм з історії України для вивчення Романа Шухевича та УПА може сприяти формуванню учнів глибокого розуміння історичних процесів, національної ідентичності та громадянської свідомості [73]

Роман Шухевич включений до навчального плану як частина вивчення історії України на різних рівнях освіти. Один із можливих прикладів:

Тема: "Україна під час Другої світової війни та післявоєнний період".

Підтема: "Український національно-визвольний рух та діяльність УПА".

Мета уроку: ознайомлення учнів із роллю Української Повстанської Армії (УПА) у боротьбі за незалежність України під керівництвом Романа Шухевича.

Завдання:

1. Огляд основних подій українського національно-визвольного руху під керівництвом Романа Шухевича.

2. Аналіз ролі УПА в історії України та її впливу на українське суспільство.

3. Розгляд етичних та моральних аспектів діяльності УПА під керівництвом Р. Шухевича.

Методи:

1. Лекція з використанням презентаційних матеріалів. Огляд основних подій українського національно-визвольного руху та ролі Романа Шухевича у цих подіях.

2. Групова робота. Учні обговорюють вплив УПА на історію України та формулюють свої власні погляди на діяльність Романа Шухевича.

3. Аналіз історичних джерел. Спільне читання та аналіз історичних документів, які стосуються діяльності УПА та її лідера Романа Шухевича.

Учні отримають глибше розуміння процесів, що відбувалися в Україні під час Другої світової війни та після неї, зокрема, роль і вплив національно-визвольного руху та УПА під керівництвом Романа Шухевича. Вони також розвивають критичне мислення та вміння аналізувати історичні події з різних точок зору.

У контексті становлення громадянського суспільства в Україні, яке передбачає побудову суверенної, правової та демократичної держави, виникає актуальна потреба у формуванні громадянина, який би володів культурою, освіченістю, творчістю, високою духовністю та гуманістичним поглядом, і мав власну сформовану систему цінностей, що базується на почутті патріотизму.

Патріотичне виховання особистості розглядається як один із фундаментальних чинників, що впливає на духовний, політичний та економічний розвиток країни, її цілісність і безпеку. Ключовим методом досягнення цієї мети є створення ефективної системи патріотичного виховання молодого покоління, спрямованої на формування національної самосвідомості та соціально-політичної та правової культури.

У контексті становлення громадянського суспільства в Україні, яке передбачає побудову суверенної, правової та демократичної держави, виникає актуальна потреба у формуванні громадянина, який би володів культурою, освіченістю, творчістю, високою духовністю та гуманістичним поглядом, і мав власну

сформовану систему цінностей, що базується на почутті патріотизму. У зв'язку з цим, патріотичне виховання молоді в Україні стає надзвичайно важливим завданням, що стоїть перед державою.

Патріотичне виховання особистості розглядається як один із фундаментальних чинників, що впливає на духовний, політичний та економічний розвиток країни, її цілісність і безпеку. Ключовим методом досягнення цієї мети є створення ефективної системи патріотичного виховання молодого покоління, спрямованої на формування національної самосвідомості та соціально-політичної та правової культури.

Головною метою національної системи виховання є глибоке і всебічне оволодіння дітьми змістом освіти, що містить у собі національні та загальнолюдські цінності. Крім того, викладання суспільних дисциплін, зокрема історії, має не лише навчальний, але й виховний аспект.

На уроках історії вирішується завдання передачі історичного матеріалу та допомоги учням у його засвоєнні, що сприяє вихованню. Важливу роль у цьому відіграють політичні та пропагандистсько-ідеологічні завдання, які ставляться офіційною владою, особливо актуальні на сучасному етапі [69].

Виховні завдання на уроках історії, зокрема національно-патріотичного спрямування, розглядаються завжди в контексті суб'єктивних оцінок. Однак, метою є передача істини як твердження, що відображає реальний стан речей. Таким чином, історія як предмет навчання має на меті наукове викладення матеріалу, яке сприяє розумінню учнями соціальної дійсності та ознайомленню з обґрунтованими історичними подіями.

На основі цього відбувається також національно-патріотичне виховання на уроках історії, що сприяє формуванню учнями почуття національної самосвідомості та патріотизму. Під час вивчення матеріалу учні активно взаємодіють, задають питання та ведуть дискусії. Це свідчить про їхню

зацікавленість у фактах про боротьбу за українську державність та упевненість у власних знаннях.

У результаті на уроках суспільних дисциплін формується учнівське виховання на основі гуманістичних цінностей та історичних традицій своєї нації та інших народів світу. Вивчення історії спрямоване на творчий саморозвиток учнів, розвиток їхніх чуттєво-емоційних здібностей, необхідних для формування гідного громадянина своєї країни. Таким чином, духовно-моральний аспект викладання історії має важливе значення.

Ідея про те, що українці – мирна нація, яка не має агресивних цілей, сильно впливає на психологію учнів. Це викликає почуття національної гордості. У свідомості учнів закріплюється образ Української держави як культурної та інтелектуальної нації, що впливає на їхню національну ідентичність [4].

Наша національна історія базується на духовних цінностях, тому уроки історії пов'язані зі знаннями, які учні здобувають у процесі вивчення інших предметів, зокрема української літератури, мови та національної культури. Це відчуття створює у них усвідомлення своєї приналежності до дальшої долі українського народу та їхньої рідної землі.

Слова Михайла Грушевського, який підкреслював значення історії у формуванні національної свідомості, є актуальними й сьогодні. Він бачив місію історичної освіти в "сприянні перемозі та закріпленні ідей гуманності та демократії. Історія рідної країни залишається основою навчання історії, а її результатом є віра в рідну традицію, рідну землю та моральні цінності".

Григорій Ващенко, видатний український педагог, розглядав значення історії як спосіб впровадження учням виховного ідеалу, що відповідає духовності та психології народу, його національним ідеалам.

Отже, процес вивчення історії об'єднує освітні, розвивальні та виховні функції, які мають бути нерозривними. Це відчуття стимулює у них національне

духовне усвідомлення щодо подальшої долі українського народу та своєї рідної землі.

Не можна не погодитись з Михайлом Грушевським у його праці “Хто такі українці і чого вони хочуть”, який, акцентуючи на значенні історії у вихованні національної свідомості, вбачав мету історичної освіти у "сприянні перемозі та закріпленні ідей гуманності та демократизму. Історія рідного краю і рідної країни залишається головним предметом навчання, а наслідком цього є шанування рідної традиції, рідної історії, культури моральних цінностей" [24, с. 183].

Григорій Ващенко, видатний український педагог, бачив значення історії у формуванні учнівського виховного ідеалу, який відображає дух нації та відповідає її національним ідеалам.

Отже, процес навчання історії поєднує освітні, розвивальні та виховні функції, які мають бути нерозривними

Формування громадянської компетентності учнів є важливою складовою освіти, оскільки це сприяє розвитку активної громадянської позиції, усвідомленості власних прав і обов'язків, а також умінню конструктивно взаємодіяти у суспільстві. Ось деякі методи, які можуть бути використані для цього:

1. Дослідницький підхід:

- Запрошуйте учнів вести дослідження з питань, що стосуються їхнього суспільства, таких як проблеми екології, прав людини, соціальної справедливості тощо.

- Надавайте можливості для дослідження реальних ситуацій учнівськими групами, спільно з вчителем або самостійно.

2. Діалог та обговорення:

- Організуйте групові обговорення та дебати з актуальних суспільних питань, що спонукають учнів до аналізу і висловлення власних поглядів.

- Створіть сприятливу атмосферу для вільного обміну думками, відкритих обговорень та взаємного слухання.

3. Проектна діяльність:

- Залучайте учнів до розв'язання реальних проблем у своєму оточенні через проектну діяльність.

- Стимулюйте учнів до розробки та реалізації проектів, спрямованих на покращення свого місцевого спільноти [66]

4. Соціально-практичні проекти

- Залучайте учнів до участі в соціально-практичних проектах, таких як благодійні акції, екологічні чистки, волонтерська робота тощо.

- Сприяйте розвитку в учнів почуття відповідальності за свою спільноту та бажання допомагати іншим.

5. Рольові ігри та симуляції:

- Організуйте рольові ігри, які дозволяють учням відчувати себе у ролі різних членів суспільства та приймати рішення в ситуаціях, що виникають.

- Проводьте симуляції реальних суспільних процесів або історичних подій для поглиблення розуміння соціальних проблем.

6. Розвиток критичного мислення:

- Навчайте учнів аналізувати і критично оцінювати інформацію, яку вони отримують від різних джерел, включаючи ЗМІ та інтернет.

- Стимулюйте учнів до формування власної точки зору на основі аргументів та доказів.

Ці методи дозволяють активно залучати учнів до процесу навчання, сприяють розвитку їхньої громадянської компетентності та формують в них навички самостійності, взаємодії та відповідальності.

Для формування громадянської компетентності учнів щодо Романа Шухевича можна використати різноманітні методи, що сприятимуть збагаченню їхнього розуміння та ставлення до цієї постаті.

1. Дискусії та дебати. Організуйте в класі обговорення ролі Романа Шухевича в історії України. Розділіть учнів на групи та надайте їм різні позиції (за, проти, не

визначилися). Під час дискусії вони зможуть висловлювати свої думки, аргументувати їх та відстоювати свої погляди.

2. Рольові ігри. Запропонуйте учням виконати роль Романа Шухевича або інших осіб, пов'язаних з його життям та діяльністю, у сценаріях імпровізованих ситуацій, які можуть виникнути в різних історичних контекстах. Це дозволить учням краще зрозуміти мотиви та дії цих осіб.

3. Аналіз джерел. Проведіть урок, присвячений аналізу джерел, пов'язаних із Романом Шухевичем та його діяльністю. Учні можуть ознайомитися з історичними документами, мемуарами, статтями тощо, що допоможе їм критично оцінювати інформацію та розуміти різні точки зору.

4. Творчі проекти. Запропонуйте учням створити творчі проекти на тему Романа Шухевича, такі як презентації, мультимедійні вистави, документальні фільми, малюнки тощо. Це дозволить їм виразити свої думки та уявлення про цю постать у творчій формі.

5. Позашкільні заходи. Організуйте екскурсії до музеїв, пам'ятників або історичних місць, пов'язаних з Романом Шухевичем або УПА. Це допоможе учням отримати конкретний досвід та побачити історичні події в контексті їхнього місця.

Ці методи дозволять учням активно залучатися до вивчення теми про Романа Шухевича та формувати своє розуміння і ставлення до цієї постаті з погляду громадянської компетентності [69]

Отже, формування національної свідомості й патріотизму в учнів може бути ефективно здійснене через вивчення військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича. Його внесок у боротьбу за українську незалежність та захист національних інтересів надихає на утвердження власної ідентичності й самосвідомості серед учнів. Шлях Шухевича стає символом відданості країні та готовності жертвувати за її майбутнє, сприяючи формуванню в них почуття національної гордості та відповідальності за долю України.

ВИСНОВКИ

Роман Шухевич виникнення у військовому контексті почалося з приєднання до Української військової організації (УВО), де він здобував військовий досвід та участь у бойових діях проти польського владарювання. Його роль в УВО визначалася активною бойовою діяльністю та підтримкою ідеї відновлення незалежної Української держави. Разом із лавами УВО він взяв участь у визволенні територій та встановленні нових позицій. Пізніше, Шухевич зайняв лідерську роль в УВО, отримавши визнання своїх керівницьких здібностей та військового досвіду. Його лідерська роль розширилася при створенні та розвитку Організації українських націоналістів (ОУН), де він визначав стратегічні напрямки для національно-визвольного руху та забезпечував його розвиток. Цей період становлення особистості Шухевича суттєво вплинув на подальшу історію України, визначаючи його роль як військового лідера та національного героя.

Роман Шухевич, вступивши до лав Української військової організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН), здобував свій перший бойовий досвід в контексті активної участі у революційно-визвольних бойових діях. У період від 1920 до 1950 років, він виступав як визначний український військовий і політичний діяч, а також активний учасник національно-визвольного руху. Походжаючи з відомого роду в Галичині, він отримав вищу технічну та музичну освіту. Після звільнення з ув'язнення у 1937 році створив рекламну фірму "Фама".

На початковому етапі Другої світової війни (1939–1942 роки) Роман Шухевич брав активну участь у ряді важливих подій та мав визначний внесок у військову справу. Він взяв участь у Польській кампанії 1939 року, організував підпільну опозицію під час окупації, активно сприяв створенню Організації Українських Націоналістів (ОУН) та формуванню Української Повстанської Армії (УПА). Завдяки своєму військовому лідерству та відданості ідеям національної свободи,

Роман Шухевич залишив значущий слід у історії України під час Другої світової війни.

Протягом періоду 1943–1946 років Роман Шухевич продовжував свою важливу роль у військових подіях, взявши на себе лідерську позицію у складних обставинах Другої світової війни. У цей період він активно керував опірними операціями проти нацистських окупантів та радянських сил. Шухевич був головним командиром Української Повстанської Армії (УПА) та головою Бюро Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН). У цей період він вивчав та вдосконалював стратегії супротиву, координуючи операції УПА та утримуючи опозицію проти обох окупаційних режимів – нацистського та радянського.

Після "великої блокади" у період з 1946 по 1950 роки, Роман Шухевич, як головний командир Української Повстанської Армії (УПА), продовжив свою лідерську роль у важких умовах опозиції проти радянського режиму та збереження національної незалежності. У цей період він взяв на себе відповідальність за керівництво підпільною організацією, використовуючи свою велику військову експертизу та стратегічний погляд. Шухевич активно спрямовував зусилля УПА на опір радянському наступові, залишаючись вірним ідеалам української незалежності.

Останній бій та смерть Романа Шухевича відбулися в травні 1950 року внаслідок зухвалої операції радянських сил. Знаючи, що його розкрито і небезпечно залишатися в активному супротиві, Шухевич вирішив приховатися в лісовому таборі разом із своїм оточенням. Невдовзі після цього його прихильники оповістили про наближення радянських військ, і вирішено було відступити. Вшанування пам'яті Романа Шухевича стало символом боротьби за українську незалежність та пам'яті героїв національно-визвольної боротьби. Його життя та внесок у визвольний рух залишаються важливим джерелом натхнення для громадян та поколінь, що слідує, у визначенні суті національної самостійності та свободи.

Формування національної свідомості й патріотизму в учнів на прикладі військової діяльності генерал-хорунжого Романа Шухевича включає в себе ретроспективний аналіз біографії Шухевича, висвітлення його участі в ключових воєнних подіях та роль в створенні та лідерстві в ОУН та УПА. Учні матимуть можливість обговорювати моральні, етичні та стратегічні вибори, зроблені генералом-хорунжим. Особливий акцент робиться на важливості цих аспектів для розуміння патріотичних цінностей та внеску Шухевича у національну історію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані джерела

- 1.Ганушевський М. Роман Шухевич у моїх споминах. Літопис Української Повстанської Армії. Торонто; Львів. Генерал Роман Шухевич – «Тарас Чупринка» Головний Командир УПА. 2007. Т. 45 С. 68.
- 2.Кентій А., Лозицький В. Від бойовика УВО до Головного Командира УПА. Літопис УПА. Т. 10. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга третя: 1949–1952. Торонто, 1984. 113 с.
- 3.Малащук Р. З книги мого життя. Торонто: Видавнича спілка «Гомін України» і Дослідний інститут «Студіюм», 1987 . Т. 1. 358 с.
- 4.Ольжич О. Вояки – будівничі. На зов Києва: Український націоналізм у II світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів. К., 1993. 57 с. Ольжича перекинула
- 5.ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів боротьби 1929-1955 рр. (Збірка документів). Б. м., 1955. 140 с.
- 6.Полюга Л. Шляхами спогадів 1944–1956 рр. Львів; К., 2003. 168 с.
- 7.Рен Є. Спогади про генерала Романа Шухевича. Визвольний шлях. 1970. Березень. Кн. 3. С. 342.
- 8.Шах С. Роман Шухевич – символ незламності (спомин). Збірник на пошану генерала Романа Шухевича. Укл. Г. Васькович. Мюнхен, 1990. С. 149–151.

Підручники і посібники

- 9.Бараннікова Г. Служу тобі я, Україно! Р. Шухевич : конспект першого уроку для учнів 5–8-х класів. Г. Бараннікова, Освітязин. 2007. № 4. С. 8–9.
- 10.Роман Шухевич: "Це був наказ мого серця!" : бібліографічний покажчик уклад.: В.Чупрова, Л. Оленич. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 144 с.

11. Урок з історії України на тему "Роман Шухевич: життя і діяльність. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-z-istori-ukra-ni-dlya-10-klasu-na-temu-romanshuhevich-zhitteviy-shlyah-412662.html>.

Монографії і статті

12. Арсенич П. Етнографічна і культурно-освітня діяльність Володимира Шухевича. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 3. С. 15–23.

13. Бойко В., Посівнич М. Музей Романа Шухевича. *Визвольний шлях*. 2005. № 3. С. 108–115.

14. Бондаренко Г.Б. Військова та політична діяльність Романа Шухевича у боротьбі за державну незалежність у повоєнний період (1945–1950 рр.). *Український історичний збірник*. К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. Вип. 8. С. 299–307.

15. Василевський-Вірний П. Таємниці „особливої папки” Сталіна. *Воля і Батьківщина*. 1997. № 4. С. 57–64.

16. Василенко В.. Українська Повстанська Армія: правовий статус. 1995. 217 с.

17. Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...»: *Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950 роки*. К.: «К.І.С.», 2007. 568 с.

18. Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки. К.: К.І.С., 2007. 568 с.

19. Винниченко І. Українська Повстанська Армія: міжнародно-правовий аспект. 2000. 405 с.

20. В'ятрович В. Український національний рух. Збірник 10. До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. Львів, 2007. 352 с. URL: https://www.cdvr.org.ua/sites/default/files/archive/zbirnyk_10.pdf.

21. Генерал Роман Шухевич : дві доповіді. Лондон : Організація Українських Націоналістів, 1966, 94 с.

22. Геннадій Бурнашов. "Операція коду не мала". Просвіта, Івано-Франківськ, 1995. 54 с.
23. Грималюк І. Нащадок великого роду: [Р. Шухевич]. *Вільне життя*. 2007. 28 лип. С. 3–7.
24. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ, 1991. 240 с. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Hrushevskiy/Khto_taki_ukraintsi_i_choho_vony_khochut_zb.pdf.
25. Дашкевич Я. Роман Шухевич та його місце в історії України. Дослідницькі проблеми. *Постаті: нариси діячів історії, політики, культури*. Львів, 2006. 526 с.
26. Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин П. Дужий. Л.: Галиц. видав. спілка, 1998. 252 с.
27. Зашкільняк Л. Історія УПА. 1952. 103 ст.
28. Жмир В. Національна свідомість українців. Мала енциклопедія етнодержавства. К., 1996. 104 с.
29. Крайній І., "У криївці – як у шапці-невидимці", *Україна молода*, 2004. № 239. 42 с.
30. Ісаюк О. Роман Шухевич: Пророк Української Революції. 2008. 448 с.
31. Кальба М. Роман Шухевич в ДУН: (Дружини Українських Націоналістів). *Українська ідея і чин*. 1998, № 3, С. 62.
32. Кентій А. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. К., 1999.
33. Коваль В. Під червоно-чорними прапорами. *Вітчизна*. 1992. № 9. С. 80.
34. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття, 2007. 130 с.
35. Коваль М. Українська Повстанська Армія: воєнно-правовий аспект. 2005. 198 с.
36. Корчуганов В. Роман Шухевич – командувач УПА. URL: <https://storymaps.arcgis.com/stories/daac5b687a6a4658b5329727d2fe2411>
37. Косик В. Україна в Другій світовій війні. 1975. 672 с.

38. Кресіна І. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування. *Нова політика*. 1998. № 3. С. 12–14.
39. Круглашов А. Українська Повстанська Армія: міфи та реальність. К., 2014. 320 с.
40. Кук В. Генерал-хорунжий Роман Шухевич. Головний Командир Української Повстанської Армії. Львів, 2007. 96 с.
41. Кальба М. Роман Шухевич як провідник, командир, людина. Літопис Української Повстанської Армії. Т. 45. С. 351–356.
42. Кравців Б. Людина і вояк. Збірник на пошану ген. Романа Шухевича. Мюнхен; Лондон, 1990. 125 с.
43. Крупка Р. Енциклопедія Української Повстанської Армії, 2000. 3 т. 1464 с.
44. Кутняк І. Національна свідомість у контексті антропологічно-екзистенційного виміру. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2004. № 41. С. 14–23.
45. Литвин М., Науменко К. Збройні сили України першої половини ХХ століття. Генерали і адмірали. Львів; Харків, 2007. 165 с.
46. Літопис Української Повстанської Армії. Торонто; Львів. Т. 45: Генерал Роман Шухевич – «Тарас Чупринка». Головний Командир УПА, 2007. 576 с.
47. Любарська Л. Роман Шухевич. Життя на вітарі свободи. Леся Любарська. Тернопіль : Астон, 2007. 63 с.
48. Макотерський Ю. Ф. Роман Шухевич. Ю. Ф. Макотерський. Чортків : [б. в.], 2001. 24 с.
49. Мілащенко Т. І. Роман Шухевич нескорений командир. URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/roman-shuhevich-neskoreniy-komadir/>
50. Мірчук П. Роман Шухевич; Хроніка. Напади, експропріації, атентати, саботажі. Сурма. Вересень 1931. № 9 (48).
51. Мірчук П. Нариси з історії ОУН-УПА. 1947. 205 с.
52. Мостиська міська рада. Роман Шухевич – видатний діяч національно-визвольного руху. URL: <https://mostyska-gromada.gov.ua/news/1625129496/>

53. Наслідки атаки "шахедів" на Львівщині: знищено музей Шухевича (ФОТО). URL: <https://texty.org.ua/fragments/111440/naslidky-ataky-shahediv-na-lvivshyni-znysheno-muzej-shuhevycha-foto/>.
54. Онишко Л. Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. 1997. 120 с.
55. Патриляк І. Чорні ліси: боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу. 1992. 656 с.
56. Патриляк І. Діяльність Романа Шухевича в Українському Легіоні (1941–1943). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65007/13-Patryliak.pdf?sequence=1>.
57. Першина Т. Шухевич Роман. Малий словник історії України / відп. ред. В. А. Смолій. К. : Либідь, 1997. 464 с.
58. Посівнич М. Нескорений командир. Київ; Торонто, 2008. 78 с.
59. Пащенко О. Українська Повстанська Армія: 1942–1952. 2004. 576 с.
60. Розстріляний календар URL: <https://www.maxima-library.com/new-books-2/b/414519?format=read>.
61. Роман Шухевич: постать на тлі доби Воюючої України. 2010. 159 с.
62. Скрипка І. Великий командир і геній нашої епохи. Україна молода. № 25, 2014. 416 с.
63. Слободянюк П. Нескорені (Національно-визвольна боротьба ОУН-УПА на чолі з Романом Шухевичем). Тернопіль, 2006. 89 с.
64. Смерека. Зустріч з командиром. Визвольний шлях. 1970. Березень. Кн. 3 (264). С. 352.
65. Сулима О. Історіографія про Романа Шухевича (за фондами науково-довідкової бібліотеки Державного архіву Тернопільської області). *Роман Шухевич: постать на тлі доби Воюючої України*. Ужгород, 1996. 90 с.
66. Сухомлинська О.В. Національне виховання: теорія і практика, 2014. 78 с.

67. У своїх засадах УПА не мала вписаної капітуляції. Вісник Закерзоння. 2002. № 7-8-9. С. 74–75.
68. Указ про Шухевича – незаконний. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine/2010/04/100421_shukhevych_court_ak.
69. Формування національної свідомості та патріотизму в учнівської молоді. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-nacionalno-svidomosti-i-patriotizmu-na-urokah-ukra-nsko-movi-i-literaturi-ta-v-pozaklasniy-roboti-96519.html>.
70. Шаповал Ю. Нескорена Армія: Українська Повстанська Армія 1940–1950. 2010. 896 с.
71. Шухевич Роман. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1984. Кн. 2, [т. 10] : Хмельницький Борис Яцків. С. 3908–3909.
72. Янів В. Шухевич-Чупринка – людина і символ. Мюнхен, 1950. 89 с.
73. Яневський Д. Проект "Україна". Жертва УПА, місія Романа Шухевича. Харків : Фоліо, 2012. 283 с.

ДОДАТКИ*Додаток А*

Періодизація життя Р. Шухевича

Період	Важливі події та досягнення
1907–1925 р.	Дитинство та освіта
1926–1939 р.	Початок громадянської кар'єри
1939–1945 р.	Участь у Другій світовій війні
1946–1950 р.	Період після війни та боротьба за незалежність

Джерело: складено авторкою.

Додаток Б**Перший бойовий досвід Романа Шухевича в лавах УВО та ОУН**

Подія	Обставини	Наслідки
Приєднання до Української військової організації (УВО)	<ul style="list-style-type: none"> - Національно-патріотичні переконання та прагнення до самостійності України. - Загострення міжетнічних та політичних суперечностей у регіоні. 	<ul style="list-style-type: none"> - Зміцнення віри в правду національної ідеї. - Залучення до активної участі у бойових діях на користь Української державності.
Участь у легендарних подіях лав УВО	<ul style="list-style-type: none"> - Активна бойова діяльність у складі УВО протягом років антирадянського та антипольського опору. - Підтримка ідеї відновлення незалежної Української держави. 	<ul style="list-style-type: none"> - Поглиблення військового досвіду та відчуття патріотичної місії. - Захоплення нових територій та позицій у боротьбі за визволення України.
Лідерська роль та командування в УВО	Визнання власних організаторських здібностей та військового досвіду.	<ul style="list-style-type: none"> - Призначення на ключові посади в командуванні УВО. - Визнання авторитету серед бійців та керівництва.
Створення та розвиток Організації українських націоналістів (ОУН)	Потреба у подальшому організаційному та військовому зміцненні.	<ul style="list-style-type: none"> - Формування нової структури національно-визвольного руху. - Зростання впливу та масштабів операцій на користь української справи.

Джерело: складено авторкою.

Додаток В.

Роль Р. Шухевича у ключових подіях Другої світової війни

Назва	Подія	Роль	Результат/Вплив
Участь у Польській кампанії (1939)	Роман Шухевич брав участь у обороні України під час нападу Німеччини та СРСР на Польщу.	Командир підрозділу.	Помітний внесок у військову оборону, але перемога німецько-радянських військ призвела до поділу Польщі.
Створення УПА та антирадянського фронту (1943)	Заснування Української повстанської армії (УПА) та проведення 3-го Надзвичайного великого збору ОУН.	Один із лідерів та ініціаторів створення УПА.	Створення опозиційного антирадянського руху та розгортання військових операцій проти радянських сил.
Конференція поневолених народів (листопад 1943)	Проведення конференції, яка мала на меті об'єднання національних рухів проти комуністичного владарювання.	Участь у конференції та підтримка ідеї створення антикомуністичного фронту.	Створення антирадянського фронту, підготовка до подальших операцій проти комуністичного владарювання.
Участь в створенні Української головної визвольної ради (липень 1944)	Формування підпільного парламенту, спрямованого на створення незалежної Української держави.	Участь у формуванні та організації роботи ради.	Підтримка ідеї незалежної Української держави та готовність до збройної боротьби.

Джерело: складено авторкою.

Роман Шухевич в дитячі роки

URL: <https://nashformat.ua/library/roman-shuhevych.-zhyttya-legendy-709611/dytynstvo-i-yunist-romana-shuhevycha>

Фото зі студентської справи Романа Шухевича

URL: <https://photo-lviv.in.ua/heneral-roman-shukhevych-zhyttievyy-shliakh-iak-pryklad-dlia-nasliduvannia-sohodni/>

Шухевич з Юрієм Березинським, який був членом ОУН, а також з невідомим чоловіком у 1930 році на Волині

<https://gazeta.ua/articles/history/115-rokiv-tomu-narodivsyu-golovnokomanduvach-upa-generalhorunzhij-roman-suhevich/1097843>

Додаток Є

Весільно фото. Шухевич та дружина Наталія Березинська

URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/shist-mifiv-pro-shukhevicha-iaki-ne-daiut-vam-spokoiu/>

Додаток Ж

Роман Шухевич на зустрічі з родиною Березинських та Пачовських у 1937 році.

URL: <https://cdvr.org.ua/>

Шухевич та крайовий Осип Дяків з псевдонімом “Горновий”

<https://www.gazeta1.com/statti/ideolog-natsionalizmu-osyp-dyaktiv-narod-nash-stoyit-na-takomu-rivni-borotby-chynyt-takuj-gerojskyj-i-organizatsijnyj-opir-shho-napravdu-velyka-chest-nalezhaty-do-takogo-narodu/>

Шухевич у Франкфурті-на-Одері в об'єднаному батальйоні під назвою 201-й батальйон шуцманшафту восени 1941 року.

URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/shliub-za-rozrakhunkom-roman-shukhevich-i-nimetske-viisko/>

“Тарас Чупринка” наприкінці 1943 року. Фото взято з архіву «Пролог», що знаходиться в Нью Йорку.

[URL:https://ukrnationalism.com/history/3504-pohliady-romana-shukhevycha-na-stvorennia-antybilshovytskoho-bloku-v-1943-r.html](https://ukrnationalism.com/history/3504-pohliady-romana-shukhevycha-na-stvorennia-antybilshovytskoho-bloku-v-1943-r.html)

I. Военно-учетные сведения	
1. Год рождения	1910
2. Отметка о категории учета	Запас <i>внутри</i> категории (прописью)
3. Группа учета	<i>СВ</i>
4. Состав	<i>Солдат</i>
5. № военно-учетной специальности	<i>123</i>
6. Наименование военно-учетной специальности	<i>Кисарь, писарь, делопро- водитель черт. дел и делопроисп.</i>
7. Наименование должностной квалификации	<i>Кисарь</i>
8. Военное звание	<i>Рядовой</i>

Підроблений військовий білет СРСР, яким користувався Тарас Чупринка.

URL: <https://localhistory.org.ua/texts/chitanka/pobut-romana-shukhevicha-u-pidpilli-zi-spogadiv-osobistogo-okhorontsia-zenka/>

*Тарас Чупринка, Дмитро Грицай-Перебийніс та Катерина Мешко наприкінці
1943 року в Рівненській області*

URL: <https://www.uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lystopad/21/1943-persha-konferenciya-ponevolenyh-narodiv-shidnoyi-yevropy-i-aziyi>

Родина Романа Шухевича

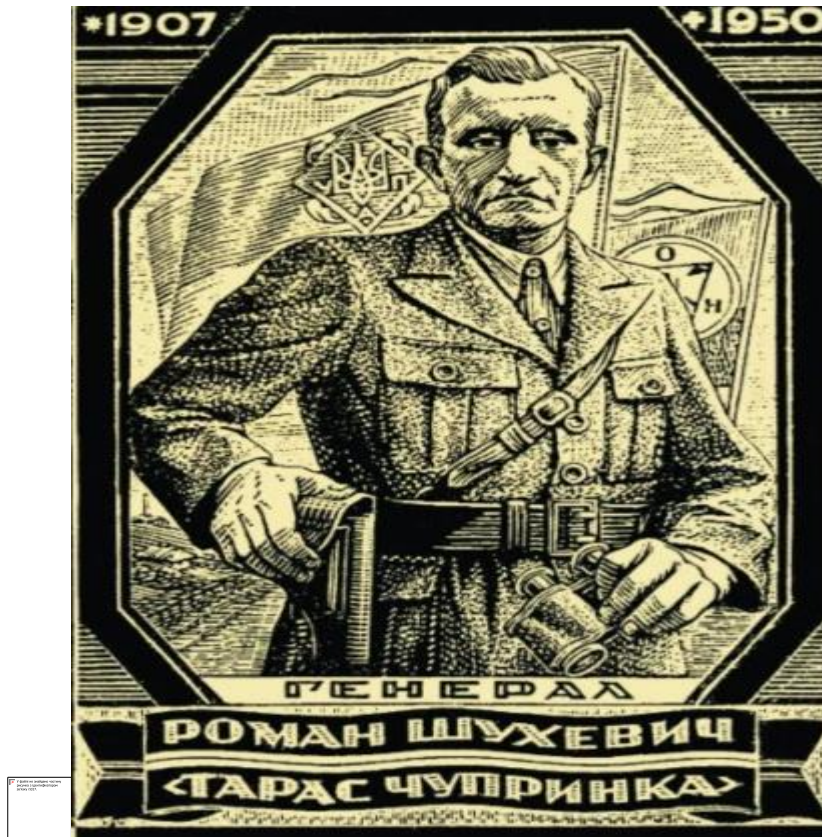
URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%A0%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0_%D0%A8%D1%83%D1%85%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%B0.jpg

Посмертне фото Шухевича зроблено у 1950 році

URL: <https://cdvr.org.ua/>

Портрет Шухевича зроблений Нілом Хасевичем

URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/roman-shuhevich-neskoreniy-komadir/>

Личаківський цвинтар. Надгробний пам'ятник Роману Йосиповичу Шухевичу

URL: <http://www.ukrheroes.com.ua/ShuhevichRO.html>

Пам'ятник Шухевичу у селі Краковець

URL:

[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:2._%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C_.%D0%9F%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A8%D1%83%D1%85%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%D1%83_%D0%A0._\(%D0%A2.%D0%A7%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D1%96\),_%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%83_%D0%A3%D0%9F%D0%90,_%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%83.jpg](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:2._%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C_.%D0%9F%D0%B0%D0%BC%27%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A8%D1%83%D1%85%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%D1%83_%D0%A0._(%D0%A2.%D0%A7%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D1%96),_%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87%D1%83_%D0%A3%D0%9F%D0%90,_%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%83.jpg)

*Монета номіналом 5 гривень з зображенням Романа Шухевича випущена
Національним банком України у 2008 році*

URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/osobistosti/roman-shuhevich-neskoreniy-komadir/>

Додаток Т

Пам'ятник Шухевичу у місті Калуш

URL: <http://kalushfm.com.ua/news/kalush-ta-kaluskiy-rayon/u-kalushi-vshanuvani-ramyat-romana-shukhevicha-foto>

Конверт до 100-ліття від дня народження Шухевича

URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D1%83%D1%85%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD_%D0%9E%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Shuhevich_kpd.jpg

Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича у м. Львів

URL: <https://www.lhm.lviv.ua/gallery-view/muzej-general-xorunzhogo-upa-romana-shuxevicha-ekspozicija.html>

Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича після атаки БПЛА 1 січня 2024 року

URL:

https://www.google.com/url?sa=i&url=http%3A%2F%2Fwww.golos.com.ua%2Farticle%2F376094&psig=AOvVaw3f-KlQh_oK-3nsV7oUsG6_&ust=1717838123784000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBQQjhxqFwoTCLDCnYyUyYYDFQAAAAAdAAAAABAb

План-конспект з предмета “Історія України”

Урок

Дата 03.06.2022

11 клас

Тема: “Генерал-хорунжий Роман Шухевич як військовий діяч”

Мета:

навчальна:

- ознайомити учнів з життєвим шляхом та військовою діяльністю Генерал-хорунжого Романа Шухевича ;
- розглянути роль української повстанської армії (УПА) під час Другої світової війни;
- ознайомити учнів з основними військовими операціями та стратегіями, які проводив Роман Шухевич;
- розглянути внесок Шухевича у боротьбі за незалежність України;

розвивальна :

- розвивати в учнів уміння аналізувати та порівнювати історичні джерела;
- закріпити вміння здійснювати причинно-наслідкові зв'язки;
- формуванати навички роботи з ілюстраціями в підручнику;
- розвивати навички для проведення паралелі між історичними подіями та їх сучасним відлунням;
- робити висновки та узагальнення;

виховна :

- виховувати повагу до історичних діячів України;
- виховувати почуття патріотизму;
- виховувати інтерес до історичного минулого;
- виховувати толерантність та розуміння складності історичних постатей та подій;
- формуванати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань;
- виховувати вміння працювати в колективі;

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Обладнання: презентація, відеофільм, портрет Р. Шухевича.

План уроку

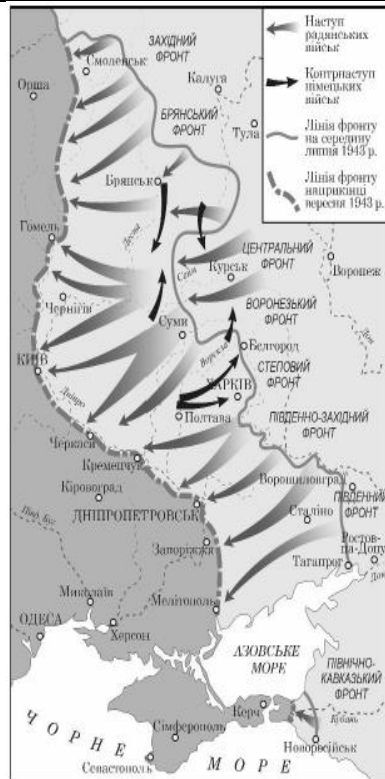
- 1) Ранні роки
- 2) Діяльність Романа Шухевича
- 3) Останній бій і смерть
- 4) Вшанування пам'яті

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів. 		

7 хв

II.Перевірка домашнього завдання

1)Робота з картою
Що стало результатом подій Другої світової війни, відображених на картосхемі?

Наступні завдання мають описовий характер

2) Опишіть основні етапи окупації України німецькими військами під час Другої світової війни.

3) Чому Україна мала стратегічне значення для нацистів?

4) Як Друга світова війна змінила життя українців?

5) Які були основні етапи визволення українських міст?

6) Засновником «Поліської Січі» – збройно-політичної формації, що діяла на Волині від червня 1941 р. до лютого 1944 р., – був

А)Нестор Махно

Б)А. Мельник.

В)Сидір Ковпак

Г)Т. Бульба (Боровець).

7) Установіть відповідність між подією Другої світової війни в Україні та її наслідком.

1)Карпатсько-Ужгородська наступальна операція

2)Корсунь-Шевченківська наступальна операція

3)Битва за Дніпро

4)Київська оборонна операція

*Просторова
,хронологічна,
інформаційна*

		<p>А)завершення визволення території УРСР, створення передумов для наступу радянських військ на будапештському напрямку</p> <p>Б)оточення та розгром угруповання німецьких військ, створення передумов для остаточного визволення Правобережної України</p> <p>В)зрив плану блискавичної війни Німеччини проти СРСР, затримка наступу ворога на московському напрямку</p> <p>Г)прорив оборони противника на перекопському й сиваському напрямках, визволення Кримського та Керченського півостровів</p> <p>Д)завершення визволення Лівобережної України та Донбасу, створення сприятливих умов для визволення Правобережної та Південної України</p> <p>8) Укажіть характерні риси нацистського окупаційного режиму в Україні в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.).</p> <p>1)жорстка експлуатація населення та економічне пограбування (вивіз сировини, продовольства, матеріальних цінностей)</p> <p>2)примусове вивезення на господарські роботи до Німеччини місцевого працездатного населення</p> <p>3)тотальний терор, масове знищення місцевого цивільного населення та військовополонених</p> <p>4)проведення примусових мобілізацій до Української</p>	
--	--	--	--

			національної армії	
3хв	III. Мотиваційний етап		<p>Послідовно і мужньо крізь віки йшов український народ до незалежності України. В ім'я волі та свободи він жертвував усім - шматком важко заробленого хліба, родинним спокоєм, своїм життям. В ім'я незалежності єднався збройно, ставав на захист своєї землі. Український народ виборов свою свободу дорогою ціною. Як говориться в Конституції України: «...спираючись на багатовікову історію українського державотворення...».Сьогодні ми дізнаємось про одного з найвизначніших військових діячів в історії України – Романа Шухевича. Його життя і діяльність є прикладом мужності, відданості і любові до своєї країни.</p>	<i>Інформаційна</i>
3 хв	IV.Актуалізаційний етап		<p>Фронтальне опитування</p> <p>1)Якими були основні напрями радянзації західних областей України ?</p> <p>2)У чому особливості їх соціально-економічного розвитку в цей період ?</p> <p>3)Чому радянська влада розправилась з УГКЦ ?</p>	<i>Логічна</i>

20хв	V.Етап вивчення нового матеріалу	<p>1)Ранні роки</p> <p>1)Чи могла б доля Романа Шухевича скластися інакше, якби він ріс в іншому регіоні України? Обґрунтуйте свою думку.</p> <p>2)Що вплинуло на формування націоналістичних поглядів Романа Шухевича?</p> <p>2) Діяльність Романа Шухевича</p> <p>1)Якими були основні завдання та цілі Романа Шухевича як члена і</p>	<p>4)Які наслідки операції «Вісла» ?</p> <p>Народився Роман Шухевич у місті Львові, на вулиці Собіщизни, будинок № 7</p> <p>30 червня 1907 року Батьки — Осип-Зиновій Шухевич та Євгенія Шухевич. Ще дитиною майбутній Провідник наслухався від свого діда Володимира, відомого дослідника Гуцульщини, про опришку Олексу Довбуша, і мріяв піти слідами народного месника. Ті мрії стали ще реальнішими, коли 11-літній Роман побачив у 1918 році в Кам’янці Струмиловій синьо-жовтий прапор і запам’ятав зворушливі слова, що їх читав про “Червону калину” і вільну Україну його батько Осип. Після завершення філії Академічної гімназії, Роман Шухевич восени 1925 року вирішив продовжити свою освіту та поступив вільним слухачем до Львівської політехніки на курс будівельної архітектури. У той самий рік він став членом Української Військової Організації (УВО). Хоча планував вступити до Львівської політехніки безпосередньо після гімназії, Роман стикнувся з політичним відмовленням, не отримавши прийняття через політичні обставини, навіть після успішного складання вступних іспитів на "дуже добре".</p> <p>2 лютого 1929 у Відні була створена Організація Українських Націоналістів. У 1930–1934 рр. Шухевича (псевдо «Дзвін») було призначено бойовим референтом Крайової Екзекутиви ОУН. У 1930 він був одним із керівників масових актів непокори — Саботажної акції, що охопила цілу Галичину. Польський</p>	<p><i>Інформаційна, логічна</i></p> <p><i>Інформаційний, логічний, хронологічний</i></p>
------	----------------------------------	--	---	--

лідера ОУН та Української повстанської армії (УПА)?
 2) Ділимося на 2 групи
 1-група. Складає таблицю: перший бойовий досвід Романа Шухевича в лавах УВО та ОУН.

подія	обставини	наслідки
-------	-----------	----------

2-група. Складає таблицю: роль Р. Шухевича у ключових подіях Другої світової війни.

уряд у паніці застосував тотальну пацифікацію, що посилює революціонізацію українського селянства та сприяло поширенню ідей українського націоналізму. Як бойовий референт КЕ ОУН Шухевич брав участь в організації низки заходів, спрямованих проти антиукраїнської політики польської влади, зокрема:

- серії експропріаційних актів на польські державні установи;
- напад на пошту в Городку 30 листопада 1932 року;
- замах на радянського консула у Львові на знак протесту проти штучно організованого Голодомору 1932-1933 років, було вбито спецуповноваженого НКВС Олексія Майлова.
- замах на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Замах виконав 15 червня 1934 року бойовик ОУН Гриць Мацейко –” Гонта “.

1934—1937 У червні 1934 р. у зв'язку з убивством Перацького поліція провела масові арешти серед членів ОУН. 18 червня арештовано Романа Шухевича і згодом, 6 — 7 липня, заслано до концентраційного табору у Березі Картузькій (зараз місто Береза, Берестейська область, Білорусь) без достатніх доказів вини. З початком Другої світової війни Шухевич стає Крайовим Провідником Західних Окраїн Українських Земель. Як член Революційного Проводу ОУН організує і очолює курінь Дружин Українських Націоналістів «Нахтігаль», який, після відступу більшовиків, першим входить до Львова. Наступного дня, 30 червня 1941 року, сотник Роман Шухевич разом із Ярославом Стецьком бере участь у проголошенні відновлення Української Державності і стає заступником міністра з військових справ. В періоді 1943-1950 років

3)Останній бій і смерть
1)Демонстрування уривка
з відеофільму О.Янчука
"Нескорений"
(загибель Р.Шухевича)
2) Ділимося на 2 групи і
виконуємо завдання.
1- група.Знайдіть
інформацію про реакцію
української

Роман Шухевич керує національно-визвольною боротьбою багатотисячної УПА, широкого підпілля ОУН та мільйонних мас українського народу проти німецько-гітлерівських та московсько-більшовицьких окупантів. З січня 1943р. в житті Р.Шухевича почався новий етап діяльності як Провідника і Командира національно-визвольної боротьби проти німецьких і російських окупантів. Після втечі з-під німецької варті він зв'язався з проводом ОУН та приєднався до боротьби, очоливши військову референтуру. У травні став членом Бюро Проводу ОУН, згодом - Головою, а у серпні 1943р. на III Надзвичайному великому зборі ОУН був обраний Головою Бюро Проводу ОУН і призначений Головним командиром УПА. Під час німецької окупації України Роман Шухевич переховувався переважно по лісах і селах. Улітку 1945р. Головний командир УПА мав криївку у с. Рай Бережанського району. Від весни 1948 року до загибелі Головний командир УПА перебував у с. Білогорща неподалік Львова.

У ніч з 4 на 5 березня 1950 р. терміново розробляється «План чекістсько-військової операції по захопленню чи ліквідації „Вовка“», котрий затвердили заступник міністра держбезпеки УРСР В. Дроздов і представник МДБ СРСР генерал-лейтенант П. Судоплатов. Оскільки не було точних даних, де саме шукати «Вовка», то для захоплення були намічені п'ять об'єктів: 9 будинків в с. Білогорща та його околицях, де мав би переховуватись Р. Шухевич, його зв'язківці та бойовики охорони. Загальна кількість учасників операції становила до 1 тисячі осіб і почалася вона близько 8.00 5 березня 1950 р. Одній з оперативних груп вдалося схопити сина Н.

*Інформаційна,
аксіологічна*

громадськості на вбивство генерала УПА Романа Шухевича. 2-група. Знайдіть інформацію про вплив на діяльність УПА після його смерті.

- 4) Вшанування пам'яті
- 1) Пригадайте чи є у нашому населеному пункті вулиця чи пам'ятник присвячений Шухевичу
  - 2) Створіть плакат або інфографіку, присвячену вшануванню пам'яті

Хробак Данила, котрий випадково вибіг з хати. Від нього дізналися про адресу будинку його сестри Г. Конюшик, який був місцем переховування Р. Шухевича. Тим часом емедебісти розпочали розшук в будинку, хоч впевненості у них щодо присутності в цей час в цьому приміщенні Р. Шухевича не було. Як стверджують сучасні дослідники Д. Веденеев та Г. Биструхін, «криївка» Головного Командира УПА була добре замаскована і, на їх думку, «в такому сховищі можна було пересидіти обшук, не виявивши себе.». При цьому Р. Шухевич пострілом вбив начальника відділення Управління 2-Н МДБ УРСР майора О. Ревенка.. Але на виході з будинку він був вбитий автоматною чергою. За однією з версій, тіло Шухевича забальзамували кращі медики і відправили у Москву. Таким його показали Сталіну. Той наказав тіло спалити, а попіл розсіяти над Збручем. Навіть мертвий Шухевич був страшний для советської імперії, а тому не мав права на поховання.

Згідно з рішенням виконавчого комітету Львівської міської ради від 20 серпня 1991 року «Про створення музею командуючого УПА генерал-хорунжого Романа Шухевича», 23 жовтня 2001 року у Львові, в Білогорщі, в колишньому підпільному штабі ОУН, де помер Шухевич, було урочисто відкрито музей. 5 березня 2009 року навпроти нього відкрили пам'ятник генералу. 30 червня 2012 р. у Калуші, за адресою вул. Сівецька, 2, відкрито пам'ятник головнокомандувачу УПА, генерал-хорунжому Роману Шухевичу, на честь 105-ї річниці від дня його народження. Іменем Шухевича названо 25

Інформаційна, логічна

		<p>Романа Шухевича, використовуючи фото, цитати та історичні факти.</p> <p>3) Як держава та громадські організації сприяють збереженню пам'яті про Романа Шухевича?</p>	<p>куринь УПУ станиці Стрий. Також іменем Романа Шухевича названо Всеукраїнське братство ОУН-УПА імені генерал-хорунжого Романа Шухевича.</p> <p>Рішенням Рівненської обласної ради 2017 рік у Рівненській області оголошено Роком Української Повстанської Армії та головнокомандувача УПА Романа Шухевича. 23 травня 2019 року був відкритий пам'ятник головному командирі УПА в Івано-Франківську.</p>	
5хв	VI. Систематизація знань		<p>Творчі завдання для учнів</p> <p>1) Коли ви дивитесь на Шухевича з перспективи часу, які найважливіші прикмети ви в ньому знаходите?</p> <p>2) Уявіть, що ви сучасник Шухевича. Вам до рук потрапила листівка-звернення "За що бореться УПА" Як би ви відгукнулися на це звертання? Проведіть паралель з подіями 2004р. та 2013р.</p> <p>Вправа «Асоціативний куц»</p> <p>1) Яким вам бачиться образ Р.Шухевича? Якою людиною і політиком він був? Доберіть епітети</p>	<i>Інформаційна, хронологічна, логічна</i>

			до характеристики цього образу.	
5хв	VII.Висновки		Не може бути сумніву в тому, що Р.Шухевич - Тарас Чупринка - це національний герой, символ змагань та боротьби за свободу і незалежність України. У пантеон борців за свободу його ім'я повинно бути вписане золотими літерами. Адже він - найкращий приклад служіння Батьківщині, приклад глибокої любові до свого народу.	
1хв	VIII. Домашнє завдання		Скласти твір - есе "Чи можна вважати Р.Шухевича людиною тисячоліття?Чому?" Створіть інтерактивний веб-сайт присвячений Роману Шухевичу, з розділами про його діяльність у 1929-1941 роках, включаючи хронологію подій, фотогалерею та відеоматеріали.	